

Beleid voor particulier natuurbeheer bij provincies

Achtergronddocument bij 'Evaluatie omslag natuurbeleid'

R.W. Verburg
H. Leneman
B. de Knecht
J. Vader

r a p p o r t e n

wot
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Beleid voor particulier natuurbeheer bij provincies

Dit rapport is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

De reeks 'Wot-rapporten' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Beleid voor particulier natuurbeheer bij provincies

Achtergronddocument bij 'Evaluatie
omslag natuurbeleid'

R.W. Verburg

H. Leneman

B. de Knegt

J. Vader

Rapport 59

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, december 2007

Referaat

Verburg, R.W. H. Leneman, B. de Knecht & J. Vader, 2007. *Beleid voor particulier natuurbeheer bij provincies. Achtergrond-document bij 'Evaluatie omslag natuurbeleid'*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 59. 90 blz. 2 fig.; 6 tab.; 13 ref.; 4 bijl.

Dit rapport bevat een evaluatie van de rol van provincies bij de functiewijziging van landbouwgronden naar gronden met een functie natuur, als onderdeel van de omslag in het Natuurbeleid. Hierbij worden minder gronden voor natuur verworven voor beheer door terreinbeherende organisaties, en meer gronden door particulieren in beheer genomen. Via documentanalyse en interviews met provincies is geanalyseerd hoe ze deze omslag vormgeven en zijn conclusies getrokken over de kansrijkheid van de omslag. De verwerving van gronden door provincies is via gesprekken met Natuurmonumenten nader bestudeerd. De beleidsprestaties voor de functiewijziging van landbouw naar natuur blijven landelijk gezien achter bij de verwachting; dit kan mogelijk verklaard worden door een afwachtende houding van provincies voor particulier natuurbeheer met functiewijziging. Ook kan het aan een gering aanbod van grond te wijten zijn. Bij het vormgeven van de omslag hanteert elke provincie een eigen realisatiestrategie en ervaart andere knelpunten. Hieruit kan het verschil in beleidsprestaties echter niet worden verklaard.

Trefwoorden: Provincies, Natuurbeleid, particulier natuurbeheer, evaluatie

Abstract

Verburg, R.W. H. Leneman, B. de Knecht & J. Vader, 2007. *Provincial authorities' policy on natural habitat creation by private landowners. Background document for the evaluation of the shift in Dutch nature policy*. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment. WOt-rapport 59. 90 p. 2 Fig.; 6 Tab.; 13 Ref.; 4 Annexes

The report evaluates the role of the provincial authorities in land use changes from farmland to natural habitats. These are taking place in the context of the recent shift in the Dutch nature policy, which means that less land is being acquired by the government for conservation by large area management organisations, and more is to be managed by private landowners. Documents have been analysed and representatives of provincial authorities have been interviewed to analyse how these changes are being implemented and to draw conclusions on the chances of success for this operation. Interviews with representatives of one of the largest Dutch conservation societies were used to examine the process of land acquisition by the provincial authorities. Nationwide, policy achievements in terms of land-use changes from agricultural use to natural habitats have been below expectations. A possible explanation is the passive attitude adopted by the provincial authorities as regards these land-use changes by private landowners. Another possible cause is the limited availability for land for land-use changes. Each provincial authority seems to use its own strategy to specify and implement the shift in nature conservation policy, and seems to encounter different problems. This does not, however, explain the differences in policy achievements.

Key words: provincial authorities, nature policy, natural habitat creation, private landowners, evaluation

ISSN 1871-028X

©2007 **LEI**

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag

Tel: (070) 335 83 30; fax: (070) 361 56 24; e-mail: informatie.lei@wur.nl

Milieu- en Natuurplanbureau

Postbus 303, 3720 AH Bilthoven

Tel: (030) 274 27 45; Fax: (030) 274 44 79; e-mail: info@mnp.nl

---

De reeks WOt-rapporten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit rapport is verkrijgbaar bij het secretariaat . **Het rapport is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
Summary	9
1 Inleiding	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Probleemstelling	11
1.3 Aanpak en afbakening	12
1.4 Leeswijzer	12
2 Verzameling van gegevens en methode van onderzoek	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Verzameling van de gegevens	13
2.3 Opzet en uitvoering interviews	14
3 Resultaten	17
3.1 Realisatie taakstelling particulier natuurbeheer	17
3.2 Uitvoering beleidskader door provincies	18
3.3 Knelpunten binnen provincies	20
3.4 Ecologische criteria bij particulier natuurbeheer	21
3.5 Ervaringen van Natuurmonumenten met particulier natuurbeheer	23
4 Discussie en conclusies	25
4.1 Inleiding	25
4.2 Discussie	25
4.2.1 Algemeen	25
4.2.2 Deelnamebereidheid per provincie	26
4.2.3 Knelpunten deelnamebereidheid	27
4.2.4 Gevolgen voor de realisatie van de EHS	27
4.3 Conclusies	28
Literatuur	29
Bijlage 1 Lijst geïnterviewden	31
Bijlage 2 Beleidskader voor de omslag	33
Bijlage 3 Gesprekken provincies en Natuurmonumenten	37
Bijlage 4 Verslagen gesprekken provincies december 2006.	77

Samenvatting

Het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) is gevraagd aandacht te geven aan de omslag van verwerving naar beheer in het natuurbeleid. Deze omslag betreft een verschuiving in betrokken beheerders van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Minder verwerving van gronden voor natuur en beheer door Natuurmonumenten, de Provinciale Landschappen en Staatsbosbeheer en meer natuurbeheer door particulieren en agrariërs bij het realiseren van de EHS. Een van de organisatievormen die meer aandacht krijgt in de omslag is particulier natuurbeheer met functiewijziging; hierbij kunnen particuliere grondeigenaren landbouwgrond omzetten in grond met de functie natuur. Deze omzetting gaat gepaard met een waardedaling van de grond, waarvoor de eigenaren compensatie kunnen ontvangen.

Het rijk heeft de provincies gevraagd deze omslag verder in te vullen, tegen de achtergrond van de decentralisatie van het natuurbeleid: voor de regie en de uitvoering zijn nu de provincies verantwoordelijk. Dit rapport beschrijft hoe de provincies de 'omslag van minder verwerving naar meer beheer' vorm geven en analyseert dit op de betekenis voor de kansrijkheid van de omslag. Hierbij is gewerkt met documentanalyse en interviews met provincies. De verwerving van gronden, die nauw samenhangt met de functieverandering, is via gesprekken met Natuurmonumenten nader bestudeerd.

De beleidsprestaties voor de functiewijziging van landbouw naar natuur blijven landelijk gezien achter bij de verwachting; dit kan mogelijk verklaard worden door een afwachtende houding van provincies ten aanzien van particulier natuurbeheer met functiewijziging. De nieuwe rol van de provincies in het natuurbeleid ligt mogelijk aan deze afwachtende houding ten grondslag. Ook kan het aan een gering aanbod van grond te wijten zijn. Overigens blijven ook de beleidsprestaties voor verwerving en voor agrarisch natuurbeheer achter.

Alle provincies hebben de omslag opgenomen in hun provinciale beleid, maar ze verschillen in de wijze waarop zij de nationale taakstelling hebben geïmplementeerd. In tien provincies is een beleidsnota over particulier natuurbeheer en in de provincies waar dit niet het geval is het beleid wel op de kaart aangepast. Tien provincies hebben het beleid ten aanzien van particulier natuurbeheer op kaart gezet. Zes provincies (Friesland, Overijssel, Utrecht, Noord-Holland, Zeeland en Limburg) geven actief voorlichting aan particulieren. Het beeld van het animo verschil per provincie. Vrijwel alle provincies, met uitzondering van Flevoland, Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant maken gebruik van de mogelijkheid gronden via Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) eerste aan particulieren aan te bieden. Functiewijziging krijgt planologisch zijn beslag via een bestemmingswijziging; provincies zijn hierbij nauwelijks betrokken en vinden dit vaak een zaak van de gemeente.

Alle provincies ondervinden knelpunten in de realisatie van de taakstelling voor de functieverandering. Genoemd zijn een mogelijk ontoereikend budget, te hoge taakstelling, de zeer lage grondmobiliteit, probleemmonkruiden voor de omliggende landbouw percelen, een gebrek aan (potentiële) particulieren en een negatief effect op de realisatie van de natuurdoelen. Vrijwel alle provincies geven aan dat de procedures voor functieverandering te lang en te gecompliceerd zijn; bij doorlevering van gronden door Bureau Beheer Landbouwgronden bestaat de onzekerheid over de honorering van de subsidies. Ook zijn vrijwel alle provincies van mening dat de vergoeding van de waardedaling van de grond onvoldoende is. Provincies klagen verder over een gebrek aan informatie van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en Dienst Regelingen (DR).

Provincies gaan pragmatisch om met ecologische criteria bij particuliere natuur. Ze willen in principe niets uitsluiten. Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Zeeland en Limburg verwachten dat particulieren niet in staat zijn tot beheer van grootschalige natuur en zetten voor deze natuurdoelen de grote terreinbeherende organisaties instanties in. Ook stellen vier provincies dat aanpassingen van het water(peil)beheer een gebiedsgerichte aanpak vereisen welke voor particulieren moeilijk realiseerbaar is. De ruimtelijke samenhang is bij vijf provincies niet expliciet in het beleid opgenomen, de andere provincies streven naar eenheid in beheer of eenheid in eigendom.

Summary

The Netherlands Environmental Assessment Agency has been asked to monitor the current shift in the Dutch national nature conservation policy, from conservation by large national organisations to nature management by private landowners. This shift relates especially to the land that is to be included in the National Ecological Network, which is currently being created, and means that less of this land is to be purchased by the national government and managed by large organisations like conservation societies (*Natuurmonumenten*, *Provinciale Landschappen*) and the national forestry service, and more is to be managed by private landowners, including farmers. One of the options currently being implemented is that changes in the designated use of the land by private landowners. This means that private landowners can change the designation of farmland into one of natural habitat. This implies a lower monetary value of the land, for which landowners can be compensated.

The national government has asked the provincial authorities to specify this policy shift, in the context of its desire to decentralise nature policy, which means the provincial authorities are now responsible for its coordination and implementation. The present report outlines the way the provincial authorities are shaping the new policy and analyses the consequences for the chances of success of the new policy. The analysis was based on the examination of documents and on interviews with the relevant authorities. Interviews with representatives of a large national conservation society (*Natuurmonumenten*) were used to examine the process of land acquisition, which is closely related to land-use changes.

Nationwide, policy achievements in terms of changes in designated land use from farmland to natural habitats remain below expectations. One of the possible causes is the passive attitude on the part of the provincial authorities towards nature management by private land-owners involving land-use change. This attitude in turn may be caused by the new role of the provincial authorities in Dutch nature policy. Another possible cause is the limited availability of land for such changes. It should be noted that policy achievements in terms of land purchase for conservation and on-farm conservation schemes are also below expectations.

Although all provincial governments have adopted the shift in nature conservation policy into their own policies, the provinces differ in the way they are implementing the national tasks allotted to them. Ten of the provinces have produced a policy document on countryside stewardship by private landowners, and authorities of provinces that have not produced such a document have entered policy adjustments on maps. Ten provincial governments have produced maps showing the policy on countryside stewardship by private landowners. Six provincial governments (those of Friesland, Overijssel, Utrecht, Noord-Holland, Zeeland and Limburg) are actively engaged in educating private persons about these conservation issues. Enthusiasm for the new policy differs between the provinces. Nearly all provincial authorities, apart from those of Flevoland, Zuid-Holland, Zeeland and Noord-Brabant, are making use of the option of first offering land that come on the market to private owners through the national agency called *Bureau Beheer Landbouwgronden* (farmland management agency). Changes in designated land use are being implemented through zoning scheme changes, which are largely left to municipal authorities.

All provincial governments are experiencing problems in meeting their targets for land-use change. The problems they report include insufficient budget, unrealistic targets, lack of land mobility, weeds causing problems for farmers in the vicinity of newly created natural habitats,

insufficient private landowners willing to engage in countryside stewardship and unfavourable effects on the achievement of ecological targets. Nearly all provincial governments report that procedures for land-use change are too long and complicated; people are uncertain whether they are eligible for grant applications in case land is transferred by the farmland management agency. Nearly all provincial governments also report that compensation for the reduced value of land allocated to conservation is too low. They also complain about the inadequate information they receive from the Government Service for Land and Water Management (DLG) and the National Service for the Implementation of Regulations (*Dienst Regelingen*).

Provincial authorities are using a pragmatic approach in dealing with ecological criteria for countryside stewardship by private landowners, as they do not want to exclude any options. The provincial authorities of Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Zeeland and Limburg reported that they did not expect private landowners to be able to manage the larger conservation areas, and prefer to leave these areas to the larger conservation organisations. In addition, four provincial governments reported that changes in water management (e.g. water tables) have to be coordinated at regional level, which private land-owners can hardly achieve. Five provincial governments have not explicitly included spatial coherence in their policy plans, whereas the others do try to promote uniformity in terms of management or ownership.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het Milieu- en Natuurplanbureau is gevraagd aandacht te geven aan de omslag van verwerving naar beheer in het natuurbeleid (MNP, 2007c). Met het kabinet Kok (1997) en met het kabinet Balkenende I (2002) is een omslag ingezet in het natuurbeleid. Deze 'omslag' betreft een verschuiving in betrokken beheerders van natuurgebieden. Minder verwerving van gronden voor natuur en beheer door terreinbeherende organisaties (TBO's) als Natuurmonumenten, de Provinciale Landschappen en Staatsbosbeheer en meer natuurbeheer door particulieren en agrariërs bij het realiseren van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Van de nog te verwerven nieuwe natuur voor de EHS per 1 januari 2004 krijgt 40% gestalte via particulier (75%) en agrarisch natuurbeheer (25%)¹. Voor het kabinet waren er indertijd twee belangrijke redenen om deze omslag te maken. Ten eerste moest de omslag er voor zorgen dat meer mensen zich betrokken gaan voelen bij het natuurbeleid. Daarnaast liggen aan de omslag financiële redenen ten grondslag; via de omslag kan het natuurbeleid voor de overheid financieel gunstiger uitpakken. Een belangrijk uitgangspunt van het kabinet is dat de beoogde natuurkwaliteit zelf niet ter discussie staat.

Een van de organisatievormen die meer aandacht krijgt in de omslag is particulier natuurbeheer met functiewijziging, een redelijk nieuw onderdeel van het natuurbeleid. Centraal staat de doelgroep particuliere grondeigenaren (zoals agrariërs en landgoedeigenaren) die grond met de functie landbouw om kunnen zetten in grond met de functie natuur. Deze omzetting gaat gepaard met een waardedaling van de grond, waarvoor de eigenaren compensatie kunnen ontvangen. Ook voor de inrichting en het beheer van de natuur kunnen ze subsidie ontvangen. Deze organisatievorm maakt onderdeel uit van Programma Beheer (Subsidieregeling Natuurbeheer (SN), onderdeel functieverandering).

Het beleid betreffende de omslag is nog altijd in ontwikkeling, en daarbij zijn verschillende partijen betrokken: het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), terreinbeheerders, (koepelorganisaties van) agrariërs en provincies. Het rijk heeft de provincies in 2005 gevraagd de 'omslag' nader vorm te geven via het beleidskader 'omslag van minder verwerving naar meer beheer' (Ministerie van LNV, 2005; zie ook bijlage 2). Relevant daarbij kan de (voorgenomen) decentralisatie van het natuurbeleid in ons land zijn. Het rijk stuurt op hoofdlijnen, maar voor de regie en de uitvoering zijn nu de provincies verantwoordelijk. Vanaf 1-1-2007 is deze situatie formeel ingegaan in het kader van afspraken over het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG).

1.2 Probleemstelling

Het MNP is gevraagd de omslag van het beleid te evalueren en is daarom geïnteresseerd in de rol van provincies bij de functiewijziging van landbouwgronden naar gronden met een functie natuur. De centrale vraag in deze evaluatie is:

Hoe wordt het beleidskader 'omslag van minder verwerving naar meer beheer' vormgegeven door provincies en wat betekent dit voor de kansrijkheid van de omslag?

---

¹ Agrarisch natuurbeheer: natuurbeheer door agrariërs op gronden met een agrarische bestemming.
Particulier natuurbeheer: natuurbeheer, waarbij particulieren (waaronder agrariërs) hun grond met functie landbouw - in de EHS - omzetten in grond met de bestemming en functie natuur.

1.3 Aanpak en afbakening

Bij de beantwoording van de bovenstaande vraag zijn provinciale beleidsaspecten, provinciale acties richting particulieren, knelpunten en gehanteerde natuurdoelen bij particulier natuurbeheer geïnventariseerd. Hierbij is onderzocht in welke mate provincies verschillen in deze aspecten en op welke wijze deze aspecten de realisatie van particulier natuurbeheer in de provincies beïnvloeden. Daarnaast is een korte inventarisatie uitgevoerd naar knelpunten die Natuurmonumenten na de invoering van de omslag ervaart in het spoor verwerving.

Dit alles wordt voornamelijk uitgevoerd via interviews en analyse van documenten waarin het beleid van de provincie zijn beslag krijgt (zoals natuurgebiedsplannen). Het onderzoek heeft vooral een inventariserend karakter en het gepresenteerde onderzoek biedt daarom mogelijk aangrijpingspunten voor vervolgonderzoek.

Er is geen aandacht besteed aan het natuurbeleid van provincies als zodanig. Ook zijn ontwikkelingen in en rond het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), die voor de implementatie van de omslag niet relevant zijn, buiten beschouwing gelaten.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de methode van interviews verder uitgewerkt. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de interviews bij provincies en Natuurmonumenten gepresenteerd. In hoofdstuk vier, tenslotte, worden de resultaten bediscussieerd in relatie tot het onderzoek naar de deelnamebereidheid bij particulieren (Geelen en Leneman, 2007; Leneman *et al.*, 2007), waarin ondermeer de belangstelling voor functiewijziging per provincie is bepaald. Ook worden de resultaten vergeleken met het onderzoek naar de knelpunten bij particulier natuurbeheer (Leneman *et al.*, 2004). Het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies.

2 Verzameling van gegevens en methode van onderzoek

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een korte toelichting op de gevolgde methode binnen het onderzoek en de verzameling van de gegevens. Bij de opzet en de aanpak en de verzameling van de gegevens in dit onderzoek is in eerste instantie gebruik gemaakt van ervaring met onderzoek uit 2004 (Leneman *et al.*, 2004) naar functieverandering van landbouw naar natuur, waarin onder meer gesprekken met vertegenwoordigers van provincies zijn gevoerd. Hieruit bleek dat provincies een belangrijke factor kunnen vormen voor het beïnvloeden van de deelnamebereidheid aan de SN-functieverandering. Dit beeld werd bevestigd en geactualiseerd in een workshop in september 2006, met deelname van beheerders, adviseurs en andere deskundigen op het gebied; deze workshop was bedoeld om knelpunten die de deelnamebereidheid van particulieren bepalen, te inventariseren en mogelijke oplossingen voor de knelpunten aan te dragen (Leneman *et al.*, 2006).

Als representant van de terreinbeherende organisaties gaf Natuurmonumenten eind 2006 aan dat zij grote veranderingen in het verwervingstraject bij provincies ondervonden. Gezien het nauwe verband tussen verwerving en functieverandering is besloten deze signalen ook bij het onderzoek te betrekken.

Eerst volgt nu een beschrijving van de verzameling van de gegevens (par. 2.2) en daarna enkele opmerkingen over de methode waarop de gegevens zijn verzameld (par. 2.3)

2.2 Verzameling van de gegevens

De verzameling van de gegevens is in enkele etappes vorm gegeven. Een start is gemaakt aan de hand van de workshop. Eind 2006 zijn vier provincies geïnterviewd over de knelpunten en oplossingen bij de uitvoering van de omslag. De keuze voor deze provincies werd gemaakt op basis van de realisatiecijfers voor functieverandering begin 2006 en naar aanleiding van de reacties tijdens en naar aanleiding van de workshop.

Het materiaal uit deze eerste interviews bleek zo interessant voor de evaluatie van de omslag van het natuurbeleid (MNP, 2007c) dat besloten is om alle provincies in de analyse te betrekken. Uit efficiencyoverwegingen is ervoor gekozen niet alle provincies te benaderen, maar is dankbaar gebruik gemaakt van interviews, die verzameld zijn in het kader van het project 'Particulier natuurbeheer, kansrijke onderneming' (Veurink *et al.*, 2007). Hoewel deze laatste interviews, gehouden in de zomer van 2006, een ander doel hadden, was dit schriftelijk materiaal voldoende voor gebruik in dit onderzoek. Tabel 2.1 vat de verzameling van gegevens over de omslag in het natuurbeleid per provincie samen.

Tabel 2.1 Overzicht dataverzameling per provincie

Provincie	December 2006	Mei 2007	Zomer 2006 ('Particulier Natuurbeheer, Kansrijke onderneming')
Groningen	-	X	-
Friesland	-	X	-
Drenthe	X	-	X
Overijssel	-	-	X
Gelderland	-	-	X
Flevoland	-	X	-
Utrecht	X	X	-
Noord-Holland	-	X	-
Zuid-Holland	X	-	X
Zeeland	-	X	-
Noord-Brabant	X	-	X
Limburg	-	X	-

De in deze paragraaf gepresenteerde werkwijze is vanuit efficiencyoverwegingen gekozen. Op deze manier is het mogelijk empirisch materiaal van alle provincies in het onderzoek mee te nemen. Het betekent ook dat de accenten in de gesprekken soms anders gelegd kunnen zijn en dat de gesprekken meer informatie kunnen bevatten dan nodig voor dit rapport.

2.3 Opzet en uitvoering interviews

De basis voor de opzet en de analyse van de interviews is het beleidskader voor de omslag, zoals dat door het Ministerie van LNV en de provincies is opgesteld (bijlage 2). Vanuit het beleidskader zijn voor de eerste ronde interviews (december 2006) vragen opgesteld voor de implementatie van de omslag, de relatie met gemeenten, overige provinciale activiteiten en knelpunten bij provincie en of particulieren.

De resultaten uit de interviews bleken zo belangwekkend dat deze voor alle provincies geïnventariseerd zouden moeten worden. Vervolgens is voor die provincies materiaal verzameld, waarvoor aanvullende gegevens nodig waren. Ten opzicht van de eerste ronde is daarin vooral extra aandacht besteed aan randvoorwaarden aan natuurdoelen die door particulieren te realiseren zijn en aan randvoorwaarden m.b.t. de ruimtelijke samenhang (zie tabel 2.2).

Tabel 2.2 Overzicht interviewthema's en bron/tijdstip verzameling

Thema	December 2006	Mei 2007	Zomer 2006 ('Particulier Natuurbeheer, Kansrijke onderneming')
Realisatie omslag	X	-	-
Realisatiestrategie	X	X	X
Randvoorwaarden Natuurdoelen	-	X	X
Randvoorwaarden ruimtelijke samenhang	-	X	X
Knelpunten bij provincie	X	X	X
Knelpunten bij particulieren volgens provincie	X	X	X

Uiteindelijk zijn de beleidsmedewerkers van de provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Flevoland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord-Brabant, Zeeland en Limburg geïnterviewd. Voor de provincies Overijssel en Gelderland is uitsluitend gebruik gemaakt van de vastgelegde interviews door Veurink *et al.* (2007).

De situatie in de verschillende provincies is in een telefonisch interview besproken met de medewerker van de provincie die verantwoordelijk is voor de uitvoering rond de SN-functiewijziging. Het interview is voorbereid via een analyse van relevante documenten (zoals gebiedsplannen en beleidsnota's). De informatie uit de interviews is aan alle geïnterviewden² toegestuurd voor controle en reactie daarop zijn verwerkt. Aanvullend hierop zijn ook de reacties van de provincies naar aanleiding van het toegestuurde externe concept van 'Van aankoop naar beheer II' gebruikt.

De inventarisatie bij medewerkers van Natuurmonumenten is opgezet vanuit de te hanteren realisatiestrategie door de provincies, waarmee ze direct te maken hebben, en ook vanuit hun ervaringen met het samenwerken met particuliere natuurbeheerders. De medewerkers van Natuurmonumenten zijn schriftelijk bevestigd.

Een overzicht van de geïnterviewden is in bijlage 1 opgenomen, een compleet overzicht van het verzamelde materiaal per provincie in bijlage 3. Bijlage 4 geeft de gesprekken met de vier provincies (december 2006) weer. Het materiaal uit 'Particulier Natuurbeheer, Kansrijke onderneming' is niet apart weergegeven, maar verwerkt in bijlage 3.

---

² Met uitzondering van de respondenten uit 'Particulier Natuurbeheer, Kansrijke onderneming'

3 Resultaten

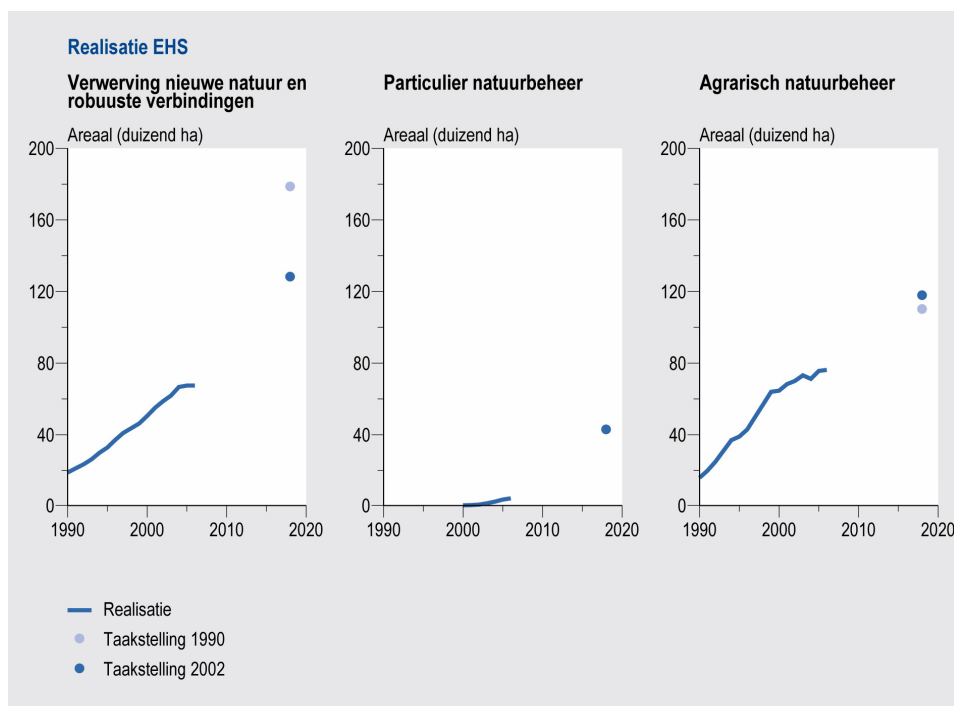
3.1 Realisatie taakstelling particulier natuurbeheer

De taakstelling voor particulier natuurbeheer (PNB) wordt bij lineair doortrekken van de trend niet gehaald. Na een derde van de realisatieperiode is gemiddeld slechts 10% (3.982 ha) van het areaal gerealiseerd (figuur 3.1). Verwerving en agrarisch natuurbeheer liepen tot voor kort nog op schema, maar de realisatie vakt de laatste paar jaar af. De realisatie voor verwerving bedroeg op 31 december 2006 71.665 ha en voor agrarisch natuurbeheer 76.220 ha (taakstelling inclusief 20.000 ha buiten de EHS, de zogenaamde ruime jas begrenzing). Sinds 2005 is een duidelijke afvlakking in de realisatie van de EHS te zien, zowel in het spoor verwerving, particulier natuurbeheer als agrarisch natuurbeheer (figuur 3.1). Mogelijke oorzaken voor deze afvlakking zijn een geringe grondmobiliteit binnen de EHS, waardoor de ruilgronden buiten de EHS niet gebruikt kunnen worden, en een laag aanbod van particuliere gronden.

De decentralisatie van het natuurbeheer en de invoering van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) heeft mogelijk gezorgd voor een stagnatie in de EHS-realisatie. Voor 2007 wordt verwacht dat de stagnatie in de realisatie nog niet verholpen is. Tabel 3.1 geeft de provinciale realisatiecijfers van particulier natuurbeheer weer, het aantal particulieren binnen de EHS en het gemiddelde areaal van particulier natuurbeheer. Uit deze tabel kunnen grote provinciale verschillen worden opgemerkt. Zo heeft de provincie Gelderland met 133 particulieren 14% van de taakstelling gerealiseerd, terwijl Noord-Holland 23% heeft gerealiseerd met 52 particulieren. Uit tabel 3.1 kan daarom ook worden opgemaakt dat de provinciale realisatiecijfers sterk afhangen van het particuliere aanbod. Zo bevindt zich in de provincie Noord-Holland één particulier met een relatief groot aanbod aan percelen.

Tabel 3.1. De provinciale realisatie (in %) van particulier natuurbeheer, het aantal particulieren binnen de EHS en het gemiddelde areaal particulier natuurbeheer (in ha). Bron: Dienst Regelingen, 2007.

Provincie	Gerealiseerd (%)	Aantal particulieren	Gemiddeld areaal (ha)
Groningen	2	7	3
Friesland	9	22	15
Drenthe	7	20	13
Overijssel	11	106	6
Gelderland	14	133	6
Flevoland	9	3	15
Utrecht	13	47	8
Noord-Holland	23	52	11
Zuid-Holland	1	4	5
Zeeland	4	7	4
Noord-Brabant	5	32	7
Limburg	7	53	4

Figuur 3.1 Realisatie van de taakstelling voor achtereenvolgens Verwerving en de regeling particulier natuurbeheer over de periode 1990-2006 en de resterende taakstelling voor 2015 (verwerving) en 2018 voor regeling particulier en agrarisch natuurbeheer. Bron: MNP, 2007c.

3.2 Uitvoering beleidskader door provincies

In IPO-verband (Interprovinciaal Overleg) hebben de provincies met elkaar afgesproken zich in te zetten voor de taakstelling particulier natuurbeheer. Daarom hebben alle provincies de omslag opgenomen in hun provinciale beleid, maar de provincies verschillen in de wijze waarop zij de nationale taakstelling hebben geïmplementeerd. In tien provincies is een aparte nota over particulier natuurbeheer opgesteld (zie tabel 3.2). In de provincies waar dit niet het geval is (Flevoland en Zeeland) is het beleid wel op kaart aangepast. Tien provincies hebben het beleid voor particulier natuurbeheer op kaart gezet. Hierbij maken de provincies Groningen, Friesland en Utrecht gebruik van een realisatiestrategiekaart. Op dergelijke kaarten is aangegeven waar de voorkeur voor particulier natuurbeheer en beheer door terreinbeherende organisaties wordt voorgestaan. De provincies Overijssel, Gelderland, Flevoland, Zuid-Holland en Noord-Brabant hebben particulier natuurbeheer opgenomen op de kaarten van de natuurgebiedsplannen. In Noord-Holland, Drenthe en Limburg wordt gesteld dat particulier natuurbeheer overal mogelijk is binnen de EHS en deze strategie is daarom niet op kaart aangepast. Overigens stellen ook de provincies Groningen, Flevoland, Utrecht en Gelderland dat particulier natuurbeheer nergens uitgesloten wordt binnen de EHS. Wel hebben de provincies Gelderland en Utrecht een ruimtelijke differentiatie aangebracht (zie paragraaf 3.4). Met uitzondering van Zuid-Holland is in alle provincies het programma beheer voor particulier natuurbeheer (PSN) in 2007 opengesteld. In Zuid-Holland geldt een beperkte openstelling waarbij alleen de continuering van bestaande pakketten is geregeld. Als reden geeft de provincie aan dat de financiële dekking van de regeling, die samenhangt met het budget in het kader van ILG, onvoldoende gewaarborgd is met het rijk, waardoor de provincie onverantwoorde financiële risico's loopt (Gedeputeerde Staten Zuid-Holland, 2006).

Tabel 3.2. Inventarisatie van het vastgelegde provinciale beleid in beleidsnotities en beleid op kaart, de mogelijkheid dat provincies gronden van het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) doorleveren aan particulieren en de acties die provincies richting particulieren ondernemen naar aanleiding van de omslag.

Provincie	Notitie	Kaart	BBL-gronden	Acties particulieren
Groningen	Ja	Realisatie strategiekaart	Doorlevering	Benadert, werving via DLG
Friesland	Ja	Realisatie strategiekaart	Doorlevering	Voorlichting
Drenthe	Ja	Geen kaart	Doorlevering	Gebiedsgerichte benadering
Overijssel	Ja	Strategie in natuurgebiedsplan	Doorlevering	Verschillende acties, voorlichting benadering
Gelderland	Ja	Strategie in natuurgebiedsplan	Doorlevering	Groenloket (DLG)
Flevoland	Nee	Strategie in natuurgebiedsplan	Geen	Geen
Utrecht	Ja	Realisatie strategiekaart	Doorlevering	Ambtenaar Groenloket
Noord-Holland	Ja	Geen kaart	Doorlevering	Voorlichting (extern bureau)
Zuid-Holland	Ja	Strategie niet in natuurgebiedsplan	Geen	Geen
Zeeland	Nee	Natuurgebiedsplan	Geen	Voorlichting
Noord-Brabant	Ja	Strategie in natuurgebiedsplan	Geen	Weinig
Limburg	Ja	Geen kaart	Doorlevering	Voorlichting en financiële stimulans

De meeste provincies voeren actief beleid uit ten aanzien van particulier natuurbeheer, maar de wijze waarop dit gebeurt verschilt sterk. Friesland, Overijssel, Utrecht, Noord-Holland, Zeeland en Limburg geven voorlichting aan particulieren. Utrecht verzorgt deze voorlichting zelf, terwijl in Gelderland en Limburg deze voorlichting is uitbesteed aan DLG en in Noord-Holland aan een extern communicatiebureau. De provincie Utrecht heeft daarnaast een aanspreekpunt (ambtenaar) die particulieren begeleidt en adviseert, terwijl in Groningen en Gelderland een groenloket via DLG is opgezet. Drenthe werkt vooral met gebiedsgerichte acties. Zo worden in gebieden die onder de Reconstructie vallen agrariërs door de provincie Drenthe benaderd voor particulier natuurbeheer. Noord-Brabant, Zuid-Holland en Flevoland voeren op dit moment geen gerichte acties richting particulieren. Voor de laatste twee provincies wordt daarbij gesteld dat er onvoldoende particulieren zijn om deze extra inspanningen te rechtvaardigen. Zo stelt Flevoland dat de realisatie van de EHS en de kwaliteit daarvan voorop staat, maar niet de wijze van realisatie. Door onder andere de grootschalige en hoogproductieve landbouw in deze provincie is er weinig animo voor particulier natuurbeheer zodat de taakstelling onrealistisch wordt geacht ten opzichte van het aanbod van particulieren. Daarom wordt in de werving van particulieren weinig energie gestoken.

Het Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) koopt landbouwgronden voor de inrichting van natuur in de EHS. Voorheen werden verworven gronden doorgeleverd aan de terreinbeherende organisaties (TBO) zoals de provinciale Landschappen en Natuurmonumenten. Na de omslag hebben de provincies met DLG afgesproken dat na verwerving van gronden door BBL deze gedurende de eerste 6 maanden eerst aan particulieren worden aangeboden alvorens deze worden doorgeleverd aan de TBO's. Acht van de 12 provincies maken gebruik van deze mogelijkheid, Flevoland, Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant doen dit niet. Daarbij zijn in

Flevoland weinig BBL gronden voorhanden om door te leveren. Aanvullend geldt dat in alle provincies particulieren eigen gronden kunnen aanbieden voor natuurbeheer.

De functie van de particuliere percelen dient uiteindelijk gewijzigd te worden in de gemeentelijke bestemmingsplannen. Hiermee wordt particulier natuurbeheer planologisch vastgelegd. Uit de interviews kwam naar voren dat provincies nauwelijks betrokken zijn bij deze wijziging. De meeste provincies stellen daarbij dat deze bestemmingsplanwijziging een zaak van de particulier en de gemeente is waar zij niet bij betrokken hoeven te worden. Het gevolg hiervan is dat er nauwelijks controle plaats vindt of bestemmingsplanwijzigingen ook werkelijk worden doorgevoerd. Als argument geven de meeste provincies aan dat zij geen signalen ontvangen over problemen van bestemmingswijzigingen. Drenthe geeft aan dat zij gemeenten wel hebben voorgelicht over de functiewijziging, terwijl Overijssel en Zeeland aangeven dat afspraken met gemeenten zijn gemaakt om de functiewijziging te implementeren. Over het algemeen kan gesteld worden dat provincies geen actief beleid hebben over de gerealiseerde functiewijziging in bestemmingsplannen. Hierdoor ontbreekt een overzicht van bestemmingsplan wijzigingen en de daarmee gepaard gaande planologische zekerstelling.

3.3 Knelpunten binnen provincies

Aan de provincies is gevraagd of zij knelpunten ervaren bij de uitvoering van de omslag. Hierbij werd onderscheid gemaakt tussen knelpunten die provincies zelf ondervinden bij de uitvoering, de signalen over knelpunten die provincies van particulieren ontvangen en knelpunten met betrekking tot de samenwerking met de uitvoeringinstanties van het ministerie van LNV, de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Dienst Regelingen (DR). De knelpunten staan beschreven in tabel 3.3.

Tabel 3.3 De geïnventariseerde knelpunten binnen provincies, richting particulieren en in de samenwerking met de LNV instanties Dienst Landelijk Gebied (DLG) en Dienst Regelingen (DR).

Provincie	Knelpunten taakstelling		
	Binnen provincie	Bij particulieren	Met DLG en DR
Groningen	Budget te laag	Proces, vergoeding waardedaling, onzekerheid	Gebrek inzicht
Friesland	Taakstelling te hoog	Proces	Geen knelpunt
Drenthe	Budget te laag	Proces, vergoeding waardedaling, onzekerheid	Geen informatie
Overijssel	Geringe grond mobiliteit	Onbekend	Geen informatie
Gelderland	Budget te laag	Ambitie niveau	Gebrek inzicht
Flevoland	Taakstelling te hoog	Geen aanbod	Geen terugkoppeling
Utrecht	Geen knelpunten	Proces, vergoeding waardedaling	Gebrek inzicht
Noord-Holland	Budget te laag ¹	Onzekerheid	Gebrek inzicht
Zuid-Holland	Budget te laag	Geen aanbod, moeilijk bereikbaar	Gebrek inzicht
Noord-Brabant	Budget te laag	Vergoeding waardedaling	Geen informatie
Zeeland	Taakstelling te hoog	Proces, principiële bezwaren	Geen knelpunt
Limburg	Geringe grond mobiliteit probleem onkruiden	Enquête uitgezet	Geen informatie

¹ Niet als knelpunt in bijlage 3 genoemd; in later stadium meldde Noord-Holland dat het budget te laag is, en daarom wel in MNP (2007c) opgenomen.

Bij de uitvoering van de omslag ondervinden alle provincies knelpunten in de realisatie van de door LNV opgelegde taakstelling. Zes provincies (Groningen, Drenthe, Gelderland, Noord- en Zuid-Holland, Noord-Brabant) geven aan dat er een mogelijk ontoereikend budget vanuit het ILG ontstaat. Drie provincies (Friesland, Flevoland en Zeeland) hebben knelpunten met betrekking tot de taakstelling, Overijssel en Limburg geven aan dat de zeer lage grondmobiliteit particulier natuurbeheer kan bemoeilijken en Limburg geeft daarnaast aan dat soorten die voorkomen op natuurgronden mogelijk probleemkruiden kunnen leveren voor de omliggende gangbare landbouw. Flevoland en Zuid-Holland, ten slotte, geven aan dat er geen (potentiële) particulieren aanwezig zijn. Daarnaast wijst Zuid-Holland er op dat de invulling van particulier natuurbeheer de realisatie van de natuurdoelen in de provincie mogelijk negatief kan beïnvloeden.

Als knelpunten bij particulieren geven zeven provincies aan dat het proces (aanvraag subsidie, vergunningen) te lang en te gecompliceerd is. Daarbij worden de vergoedingen voor beheer onvoldoende geacht en bij doorlevering van gronden door Bureau Beheer Landbouwgronden bestaat de onzekerheid of de subsidies daadwerkelijk worden gehonoreerd. Daarnaast wijzen provincies erop dat de vergoeding van de waardedaling van de grond onvoldoende is. De provincie Limburg komt particulieren hierin tegemoet door naast de compensatie van 80% een aanvullende vergoeding van 15% te geven voor de waardedaling. Of dit voldoende is om particulieren bij natuurbeheer te betrekken is echter onduidelijk en de provincie heeft daarom in het voorjaar van 2007 onder 1500 potentiële particulieren een enquête uitgezet naar de knelpunten en bereidheid tot natuurbeheer. Ten slotte stelt de provincie Gelderland vragen over het ambitieniveau van particulieren met betrekking tot het af te sluiten pakket en geeft de provincie Zeeland aan dat natuurbeheer bij veel agrariërs op principiële bezwaren stuit. Deze bezwaren worden overigens ook in andere provincies geuit (onder ander Groningen, Zuid-Holland Limburg en een deel van Utrecht).

Ook in de samenwerking met de uitvoerende instanties, Dienst Landelijk Gebied en Dienst Regelingen, ervaren de provincies enige knelpunten. Vrijwel alle provincies geven aan dat een inzicht ontbreekt over de afgesloten beheerpakketten en dat terugkoppeling hierover ontbreekt. Hierdoor kunnen de quota van bepaalde beheerpakketten worden overschreden (in de provincie Gelderland). Dit laatste is het gevolg van een verschil in taakstelling, waar DLG en DR een hectare doelstelling nastreeft en de provincie daarnaast bepaalde natuurdoeltypen wil realiseren.

3.4 Ecologische criteria bij particulier natuurbeheer

Met de komst van nieuwe beheerders (particulieren) is de provincies gevraagd of ecologische doelen voor particulieren zijn aangepast, hoe de ruimtelijke samenhang (in natuurkwaliteit) is gewaarborgd en of de begrenzing van de EHS voor particulier natuurbeheer (PNB) is gewijzigd. De uitkomsten van deze interviews zijn weergegeven in tabel 3.4.

Zes provincies (Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Zeeland en Limburg) verwachten dat particulieren niet in staat zijn tot beheer van grootschalige natuur en zetten voor deze natuurdoelen de terreinbeherende instanties in. Noord-Holland heeft echter wel goede ervaringen met een particulier die grootschalige natuur beheert. Waar relevant in een provincie stellen 4 provincies dat aanpassingen van het water(peil)beheer een gebiedsgerichte aanpak vereist welke voor particulieren moeilijk realiseerbaar is. Drenthe en Flevoland stellen daarbij dat natuurdoelen welke hoge grondwaterstanden vereisen (moeras, natte heide en dergelijke) niet of moeilijk realiseerbaar zijn door particulieren. In Utrecht is bijvoorbeeld gekozen voor een ruimtelijke tweedeling waarbij in het westelijk veenweide gebied met de specifieke problematiek rond peilbeheer verwerving via TBO's plaatsvindt en in het oostelijk deel (Kromme Rijngebied, Heuvelrug) ingezet wordt op particulier beheer. Zuid-Holland stelt dat particulieren in het

veenweidegebied geen natuurdoelen kunnen realiseren omdat in deze gebieden eisen wat betreft waterstand op gebiedsniveau getroffen moeten worden.

Met de komst van particuliere natuurbeheerders is de provincies gevraagd op welke wijze zij sturen op de ruimtelijke samenhang binnen de EHS. Vijf provincies geven aan dat zij sturen op eenheid in beheer. Dat betekent dat (voor zover mogelijk) wordt vastgehouden aan bepaalde natuurdoelen met bijbehorend beheer. Drie provincies sturen op eenheid in eigendommen. Dit houdt in dat in gebieden waar relatief veel gronden in bezet zijn van TBO's de resterende gronden ook aan deze organisaties worden doorgeleverd. In deelgebieden waar nog weinig verworven is, kunnen particulieren ingeschakeld worden. De provincies Friesland, Drenthe, Utrecht, Flevoland en Zuid-Holland hebben geen expliciet beleid over de ruimtelijke samenhang.

Hoewel een aantal provincies aangeeft dat particulieren niet alle natuurdoelen kunnen realiseren blijkt in de praktijk dat provincies hier pragmatisch mee omgaan en in principe niets willen uitsluiten. Zo geeft Noord-Holland aan goede ervaringen te hebben met een particulier die grootschalige natuur wil realiseren. Ook Utrecht stelt dat alle particuliere aanvragen bestudeerd worden en niets op voorhand wordt afgewezen, ondanks de ruimtelijke tweedeling in het provinciale beleid. In sommige provincies wordt nagegaan of particulieren mogelijk kunnen samenwerken om ook moeilijk realiseerbare natuurdoelen te beheren.

Tabel 3.4. De gehanteerde natuurdoelen voor particulieren en de ruimtelijke samenhang van natuur zoals deze uit de interviews van de provincies naar voren.

Provincie	Natuurdoelen	Ruimtelijke samenhang
Groningen	Geen verschil PNB en TBO waterbeheer niet	Eenheid in beheer
Friesland	Geen verschil PNB en TBO	Geen beleid
Drenthe	PNB bosbeheer, Geen grootschalige natuur, hoogveen, natte heide en schrale hooilanden	Geen beleid
Overijssel	Natuurdoel per cluster PNB geen grootschalige natuur	Eenheid in beheer en in eigendommen
Gelderland	PNB geen grote eenheden	Eenheid in eigendommen
Flevoland	PNB geen moeras	Geen beleid
Utrecht	PNB wel droge natuur, bos, geen waterbeheer	Geen beleid
Noord-Holland	Geen verschil PNB en TBO	Eenheid in beheer
Zuid-Holland	PNB alleen weidedoelen, afstemmen op abiotisch potentieel	Geen beleid
Noord-Brabant	PNB geen grootschalige en natte natuur	Eenheid in eigendom
Zeeland	PNB geen grootschalige natuur, waterbeheer	Eenheid in beheer
Limburg	PNB geen grootschalige natuur	Eenheid in beheer

PNB = Particulier Natuurbeheer

TBO = Terreinbeherende Organisaties

3.5 Ervaringen van Natuurmonumenten met particulier natuurbeheer

Als representant van de terreinbeherende organisaties (TBO) is Natuurmonumenten gevraagd naar hun ervaringen na de invoering van de omslag. Natuurmonumenten krijgt natuurgronden doorgeleverd via BBL en heeft dus te maken met de veranderde strategie omtrent deze doorlevering (paragraaf 3.2).

Natuurmonumenten ondervindt bij de grondverwerving langere procedures en vertragingen door de grote onduidelijkheid welke partij(en) de gronden uiteindelijk in beheer zullen nemen. Zo stelt Natuurmonumenten dat provincies eerst inzetten op particulier beheer en dat de rol van de terreinbeherende organisaties pas aan het eind van de keten van betekenis wordt. In die gevallen waar geen particulieren gevonden kunnen worden, zullen de TBO's uiteindelijk de eindbeheerder worden waardoor de realisatieweg sterk verlengd is.

Wanneer particulieren eenmaal starten met de inrichting en beheer van gronden ervaart Natuurmonumenten vertragingen en zelfs het achterwege blijven in de uitvoer van gebiedsgericht beheer. Zo moeten bij elke gebiedsgerichte ingreep in bijvoorbeeld waterstanden, begrazing of recreatieve ontsluiting alle particulieren benaderd worden. Er zijn voorbeelden waar particulieren niet mee willen werken aan gebiedsgerichte ingrepen waardoor het natuurbeheer volgens Natuurmonumenten minder efficiënt uitpakt. Daarnaast zijn bij Natuurmonumenten gevallen bekend waar de beoogde inrichting en natuurdoelen op verzoek van particulieren zijn gewijzigd in minder ambitieuze natuurdoelen. Aanvullend hierop stelt Natuurmonumenten dat natuurontwikkeling door particulieren niet altijd deskundig wordt uitgevoerd. Bij een gebiedsgerichte benadering hoort ook het recreatief gebruik van nieuwe natuur. Er zijn volgens Natuurmonumenten voorbeelden waar particulieren weigeren natuurgronden open te stellen voor recreatie. Daarom stelt Natuurmonumenten vraagtekens bij de doelstelling van de omslag om meer mensen te betrekken bij het natuurbeheer wanneer dit leidt tot een slechtere recreatieve ontsluiting. Natuurmonumenten denkt daarom dat "grote" particulieren als landgoedeigenaren mogelijk wel in staat zijn te komen tot een gebiedsgerichte benadering terwijl dit voor de kleinere particulieren als (stoppende) agrariërs veel moeilijker te realiseren is.

Natuurmonumenten merkt ten slotte op dat in slechts enkele gevallen particulieren samenwerking zoeken met de TBO's. Adviesvragen aan Natuurmonumenten komen binnen maar leggen een grote belasting op de organisatie omdat deze adviezen niet betaald worden.

4 Discussie en conclusies

4.1 Inleiding

Dit rapport bevat een analyse van de rol van de provincies bij de omslag in het natuurbeleid van aankoop naar beheer, speciaal gericht op de functiewijziging van landbouw naar natuur. In het vorige rapport van het MNP over de omslag (Van Egmond en De Koeijer, 2005) is deze analyse veel globaler uitgevoerd. Wel is ook daar al gewezen op de belangrijke rol die provincies spelen bij de deelnamebereidheid onder particulieren. Dit hoofdstuk vormt de afsluiting van de analyse.

Het feit dat efficiencyoverwegingen belangrijk waren bij de verzameling van de gegevens verdient voorafgaand aan de discussie wat extra aandacht. Zoals al opgemerkt in hoofdstuk 2 is het materiaal per provincie verschillend verzameld. Het beeld van de implementatie van de omslag is geschetst door gebruik te maken van al beschikbaar materiaal, aangevuld met speciaal hiervoor gehouden interviews. Bijlage 3 en 4 bevatten een overzicht van alle informatie. Niet alle informatie is in de analyse ten behoeve van het hoofdstuk resultaten gebruikt. Alleen die informatie nodig voor de beantwoording van de onderzoeksvraag in dit rapport en die voor alle twaalf provincies beschikbaar was, is in deze analyse betrokken.

Beschouwen we al het materiaal in de bijlagen, dan biedt dit zeker ook aanknopingspunten voor vervolgacties. We denken hier bijvoorbeeld aan de veranderende relatie tussen de provincie en de Dienst Landelijk Gebied/Dienst Regelingen en de mogelijke gevolgen hiervan op de rol van de provincie. Ook de rol van de gemeenten kan onderwerp van zo 'n vervolgactie zijn; ze komen nu minder aan bod, maar spelen zeker een rol bij de realisatie van de doelstellingen voor de omslag in het natuurbeleid.

Eerst vindt in dit hoofdstuk een bespreking van de resultaten plaats en worden deze bediscussieerd in relatie tot het onderzoek naar de deelnamebereidheid bij particulieren, dat ook in het kader van de evaluatie van de omslag heeft plaatsgevonden. Ook wordt bij eventuele consequenties voor de realisatie van de EHS stilgestaan. Het hoofdstuk besluit met enkele conclusies op hoofdlijnen.

4.2 Discussie

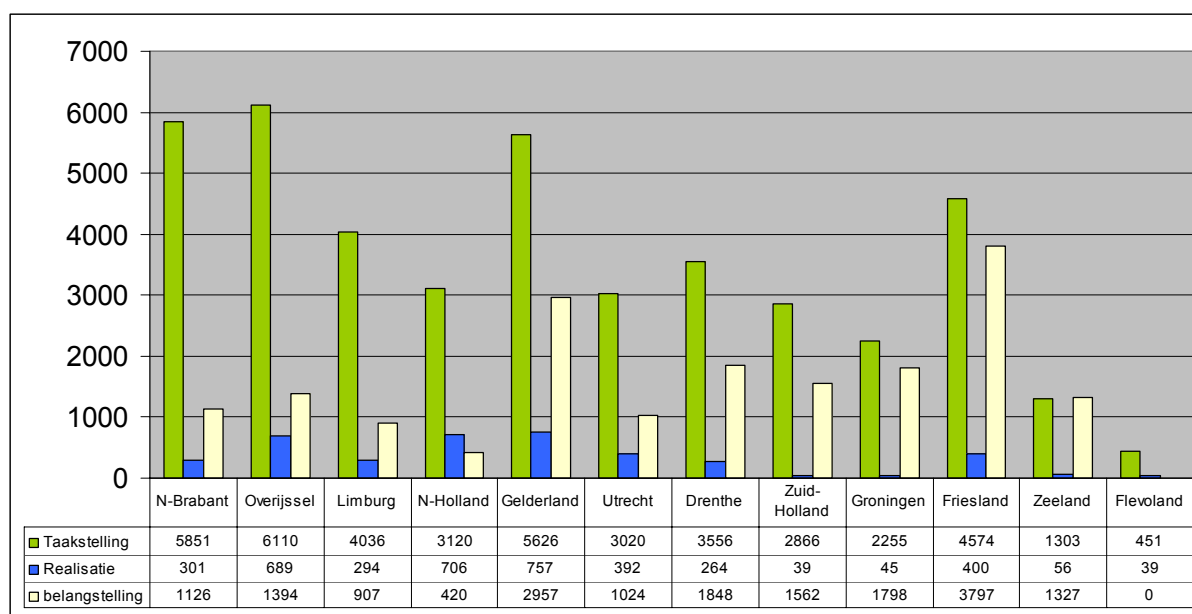
4.2.1 Algemeen

In 2005 was de bekendheid van provincies met functieverandering nog gering, maar dat is nu veranderd. Aan de hand van de interviews kwam naar voren dat provincies er, beleidsmatig, duidelijk mee bezig zijn, waarschijnlijk als resultaat van de decentralisatie van het programma beheer naar de provincies. Deze inspanningen vertalen zich nog niet in hoge realisatiecijfers. Iedere provincie heeft voor de realisatie zijn eigen aanpak gevolgd; dit kan beschouwd worden als een teken van flexibiliteit aan hun kant. Het is uit dit onderzoek nog niet af te leiden welke aanpak nu de meeste vruchten zal gaan afwerpen. Uit dit onderzoek lijkt een eenzijdig verband gevonden te kunnen worden tussen de provinciale inspanningen ten aanzien van de omslag en de realisatie van particulier natuurbeheer.

Provincies die nauwelijks initiatieven voor particulier natuurbeer ontplooiën, zoals begeleiding, voorlichting of het voeren van een groenloket, zien een laag realisatiecijfer. Voorbeelden hiervan zijn Zuid-Holland, Zeeland, Flevoland en Noord-Brabant. Aan de bovenkant van de realisatiecijfers kan echter geen verband gevonden worden tussen inspanning en realisatie. In deze groep zijn provincies te vinden met veel initiatieven, maar een laag realisatiecijfer en provincies met bescheiden initiatieven, maar een hoge realisatie. Met andere woorden, de realisatie van particulier natuurbeer wordt tot op zekere hoogte positief beïnvloed door provinciale initiatieven, maar uiteindelijk door tal van andere factoren bepaald die buiten de mogelijkheden van provincies liggen. De realisatie van particulier natuurbeer wordt vooral bepaald door het aanbod van gronden. Provincies kunnen hierin duidelijk faciliteren waardoor de realisatie gunstig wordt beïnvloed, maar kunnen het particuliere aanbod nauwelijks beïnvloeden of afdwingen. De mogelijkheden voor het aanbieden van BBL-gronden aan particulieren biedt provincies meer mogelijkheden te sturen op de doelstelling. Het aanbieden van BBL-gronden lijkt daarmee kansrijk, al moet wel gezegd worden dat hierbij weerstand ondervonden kan worden bij de terreinbeherende organisaties.

4.2.2 Deelnamebereidheid per provincie

Provincies hebben een beeld van de belangstelling onder particuliere grondeigenaren gegeven, de belangstelling zoals zij die verwachten. Voor de evaluatie van de omslag van het natuurbeleid door het MNP is deze belangstelling over heel Nederland gemeten door middel van een onderzoek (Geelen en Leneman, 2007; Leneman *et al*, 2007). Deze belangstelling is ook naar provincies vertaald (zie figuur 4.1).

Figuur 4.1. Taakstelling (ha), realisatie (ha, eind 2006) en gemeten belangstelling (ha, voorjaar 2007) voor particulier natuurbeheer met functiewijziging per provincie³

³ Provincies zijn (van links naar rechts) gerangschikt op basis van het nog te realiseren aantal hectaren. Voor de provincie Flevoland ontbreken gegevens over de belangstelling; de belangstelling in Noord-Holland, Utrecht en Limburg is gebaseerd op minder dan acht waarnemingen.

In Noord-Brabant en Overijssel, de provincies waar de meeste hectares functiewijziging moeten worden gerealiseerd, is het verschil tussen de realisatie en de taakstelling het grootst en is de belangstelling nu onvoldoende. Op basis van de gemeten belangstelling zou Zeeland haar taakstelling kunnen halen en lijkt dit ook mogelijk in Friesland en Groningen.

Hier en daar wijkt het beeld dat provincies hebben gegeven van de belangstelling onder particulieren af van de gemeten belangstelling. In Zuid-Holland blijkt, in tegenstelling tot de bewering van de provincie, wel degelijk belangstelling voor functiewijziging te bestaan. Verder wijzen Zeeland, Zuid-Holland, Groningen, Limburg en Utrecht op principiële bezwaren die sommige agrariërs hebben tegen natuurbeheer. Deze bezwaren worden inderdaad in het algemeen geuit (Geelen en Leneman, 2007), maar komen niet terug in de getoonde belangstelling voor een functieverandering van landbouw naar natuur.

4.2.3 Knelpunten deelnamebereidheid

Provincies hebben in dit onderzoek knelpunten naar voren gebracht, ook knelpunten aan de kant van de particulieren. Deze kunnen worden vergeleken met de knelpunten die in een workshop met voornamelijk beheerders in september 2006 zijn geopperd (Leneman *et al*, 2006).

Provincies noemen de vergoeding voor de waardedaling expliciet als knelpunt. Deze is in hun ogen te laag. Dit punt wordt door de beheerders niet als zodanig genoemd, al stellen ze wel het financiële aspect in meer algemene termen aan de orde.

De procedures komen zowel bij provincies als bij beheerders aan de orde. De provincies vinden ze vooral gecompliceerd en daardoor duurt het lang. De beheerders noemen in dit verband het gebrek aan efficiency van het ambtelijk apparaat. Provincies klagen over een gebrek aan informatie van DLG en DR en dit kan wellicht als een signaal van deze (in)efficiency worden gezien.

Gemeenten komen in de knelpunten van de provincie niet naar voren, terwijl de beheerders daar wel op wijzen. Een duidelijk knelpunt zit volgens hen in de bestemmingsplanwijziging. Provincies geven aan dat ze zich in het algemeen niet met bestemmingswijzigingen bemoeien, dat vinden ze een zaak van de gemeente. De invoering van de nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (naar verwachting in de loop van 2008) zal er toe leiden dat bestemmingsplanwijzigingen niet vooraf meer door gemeenten aan de provincie worden voorgelegd. Daarmee bestaat de kans dat de kennis van de provincies over eventuele knelpunten bij bestemmingsplanwijzigingen nog verder afneemt, wat negatieve gevolgen voor de deelnamebereidheid van particulieren kan hebben. Implementatie van de omslag vraagt van de provincies in dit verband een proactieve opstelling.

4.2.4 Gevolgen voor de realisatie van de EHS

Uit diverse gesprekken met Natuurmonumenten is het signaal naar voren gekomen dat de realisatie van de EHS gevaar loopt. Uit cijfers in dit rapport (figuur 3.1) blijkt inderdaad dat de verwerving van gronden voor natuur stagneert. Het is op dit moment niet duidelijk waar deze stagnatie door verklaard kan worden. Sinds 2005 houden provincies in hun realisatiestrategie meer rekening met de mogelijkheden van particulieren en dit gaat ten koste van de verwerving. De provincies zijn, samen met BBL en DLG, immers aan de slag met het beleidskader (bijlage 2).

Verder kan de stagnatie samenhangen met de moeizame inrichting. Het MNP definieert verworven gronden namelijk als 'aangekocht, ingericht en overgedragen aan de eindbeheerder'. De cijfers in figuur 3.1 zijn dus aangekochte, ingerichte en overgedragen realisatiecijfers. De stagnatie kan dus ook duiden op problemen bij de inrichting.

Ook de situatie in de landbouw kan aan de stagnatie bijdragen. Door mondiale ontwikkelingen zijn de vooruitzichten in de grondgebonden landbouw verbeterd. Landbouw is daardoor ten opzichte van natuur een aantrekkelijker alternatief geworden en de concurrentie op de grondmarkt neemt toe (de grondprijs stijgt). Weliswaar hoeft dit niet voor percelen in de toekomstige nieuwe natuur op te gaan, maar deze ontwikkelingen hebben ongetwijfeld gevolgen voor het strategisch gedrag van grondeigenaren die nu landbouwgrond in de nieuwe natuur bezitten. Cotteleer *et al.* (2007) tonen in dit licht aan dat de prijs van een perceel in het landelijke gebied beïnvloed wordt door de lokale verhoudingen op de grondmarkt, persoonlijke kenmerken van de koper en verkoper en het grondgebruik van omliggende percelen.

Naast biodiversiteitsdoelstellingen heeft de EHS ook openstellingsdoelen. Signalen van Natuurmonumenten dat een grotere bijdrage van particulieren kan leiden tot minder openstelling van terreinen worden tegengesproken door de gegevens uit de evaluatie van Programma Beheer (MNP, 2007a). Zowel de grote terreinbeheerders als particulieren kennen een openstelling van ongeveer 85%.

4.3 Conclusies

1. De realisatie van de taakstelling voor zowel verwerving, de regeling particulier beheer als de regeling agrarisch natuurbeheer stagneert. Mogelijke oorzaken zijn een afwachtende houding van provincies om de taakstelling particulier natuurbeheer te realiseren. Anderzijds lijkt er heel weinig aanbod van gronden in de EHS te zijn.
2. Bij het vormgeven van de omslag hanteert elke provincie een eigen realisatie strategie en ervaart andere knelpunten. Er is echter nader onderzoek nodig om de mate van realisatie van de taakstelling te kunnen verklaren uit de gesignaleerde knelpunten en verschillen in realisatiestrategie.

Literatuur

- Cotteleer, G., Luijt, J., Kuhlman, J.W. en C. Gardebroek (2007). Oorzaken van verschillen in grondprijzen. Een hedonische prijsanalyse van de agrarische grondmarkt. WOt-rapport 41. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Dienst Regelingen (2007). Rapportage VBTB provincie 2006. DR, Ministerie van LNV, Den Haag.
- Egmond, P.M. van en T.J. de Koeijer (2005). Van aankoop naar beheer; Verkenning kansrijkheid omslag natuurbeleid I. MNP-rapport 408767001. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.
- Gedeputeerde Staten Zuid-Holland (2006). Vaststelling van twee provinciale subsidieregelingen en vast- en openstelling van subsidieplafonds waarmee het 'Programma Beheer' voor nieuwe verplichtingen wordt overgenomen van het Rijk. Voordracht van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten. Nummer 5757.
- Geelen, J. en H. Leneman (2007). Belangstelling, motieven en knelpunten van natuuraanleg door grondeigenaren; uitkomsten van een marktonderzoek. WOt-werkdocument 69. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Leneman, H., M.A.H.J. van Bavel, H. van Blitterswijk, M. van Wijk en G.S. Venema (2004) Functieverandering van landbouw naar natuur; Naar een grotere deelnamebereidheid van particulieren. LEI-Rapport 7.04.07. LEI, Den Haag.
- Leneman, H., B. ten Cate en H. Wessels. (2006). Workshop particulier natuurbeheer. Oktober 2006. LEI-vensterrapport, projectcode 20640. LEI, Den Haag.
- Leneman, H., J.J. van Dijk, W.P. Daamen en J. Geelen (2007). Marktonderzoek onder grondeigenaren over natuuraanleg: methoden, resultaten en implicaties voor beleid. Achtergronddocument bij 'Evaluatie omslag natuurbeleid'. WOt-rapport 53. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen
- Ministerie van LNV (2005). Beleidskader omslag van minder verwerving naar meer beheer. Bijlage bij brief LNV juni 2005.
- MNP (2007a). Ecologische evaluatie regelingen voor Natuurbeheer, Programma Beheer en Staatsbosbeheer 2000-2006. MNP-rapport 500410002, Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.
- MNP (2007b). Natuurbalans 2007. MNP, Bilthoven.
- MNP (2007c). Van Aankoop naar Beheer II; Ex-ante evaluatie omslag natuurbeleid. MNP-rapport 500402006. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.
- Veurink, H. , E. Aertsen, G. Peterink, M. van Wijk en W. Neutel (2007). 'Particulier natuurbeheer, een kansrijke onderneming'. Eindrapportage in het kader van het project Particulier Natuurbeheer een kansrijke onderneming. SBNL, Veenendaal.

Bijlage 1 Lijst geïnterviewden

Dhr. H. Clement	Provincie Noord-Brabant
Dhr. D. Diepenhorst	Provincie Utrecht
Dhr. J. Ex	Provincie Gelderland
Dhr. Graaf	Provincie Flevoland
Mevr. L. de Jong	Provincie Friesland
Dhr. P. Kamminga	Provincie Zuid-Holland
Dhr. T.J. de Kogel	Provincie Overijssel
Dhr. Lenis	Provincie Noord-Holland
Dhr. P.J. van de Reest	Provincie Zeeland
Dhr. M. van der Velde	Provincie Groningen
Dhr. Vleugels	Provincie Limburg
Dhr. F. Voogd	Provincie Drenthe
Mevr. N. Bosma	Natuurmonumenten
Dhr. W. Goedhart	Natuurmonumenten
Dhr. B. van Luijk	Natuurmonumenten
Dhr. M. Huge	Natuurmonumenten
Mevr. P. Ket	Natuurmonumenten

Bijlage 2 Beleidskader voor de omslag

Bron: Ministerie van LNV (2005), Beleidskader omslag van minder verwerving naar meer beheer. Bijlage bij brief LNV aan de Tweede Kamer, d.d. 14 juni 2005.

BIJLAGE BO-1

Beleidskader omslag van minder verwerving naar meer beheer

1. Inleiding

Het kabinet heeft vastgesteld dat realisatie van de nog aan te leggen nieuwe natuurgebieden in de EHS voor een groter deel zal gebeuren met particulier en agrarisch natuurbeheer, waarbij geen grondaankoop plaatsvindt. Voor deze omslag van minder verwerving naar meer beheer is een taakstelling voor particulier en agrarisch natuurbeheer vastgesteld.

In dit beleidskader zijn de afspraken vastgelegd tussen rijk en provincies inzake de realisatie van de omslag.

Het beleidskader voor de omslag stelt duidelijke uitgangspunten voor de omslag en biedt daarbinnen provincies de ruimte de omslag uit te werken. De koopplicht blijft gehandhaafd.

In 2007 zal de Minister van LNV de omslag evalueren.

2. Afbakening

De uitwerking van *het agrarisch natuurbeheer* hangt nauw samen met de aanwijzing van ganzenfoerageergebieden. Vooral nog wordt de uitwerking van de omslag m.b.t. agrarisch natuurbeheer in dit beleidskader buiten beschouwing gelaten.

3. Uitgangspunten voor de omslag

De provinciale arealen

De taakstelling voor de omslag is gebaseerd op *de restantaakstelling verwerving nieuwe natuur op 1-1-2004*. Hiervan zal 60% via verwerving worden gerealiseerd. De resterende 40% wordt gerealiseerd door particulier natuurbeheer (3/4^e) en agrarisch natuurbeheer (1/4^e). Deze taakstelling voor particulier natuurbeheer betekent een uitbreiding van de oorspronkelijke taakstelling voor particulier natuurbeheer en telt op bij de oude taakstelling van 19.200 ha.

Tot 2018 zijn de hectaretaakstellingen daarmee als volgt:

	Te realiseren (ha)	Waarvan robuuste verbindingen
Restant taakstelling verwerving	46.500	15.000
Totaal te realiseren Particulier natuurbeheer *)	42.800	8.000
Te realiseren Agrarisch natuurbeheer i.k.v. omslag	7.700	2.700
Totaal	97.000	25.800

*) De taakstelling voor particulier natuurbeheer is opgebouwd uit: 30% van de restantaakstelling verwerving nieuwe natuur en robuuste verbindingen, vermeerderd met de oorspronkelijke taakstelling voor particulier natuurbeheer (19.200 ha)).

Op basis van de landelijke taakstelling zijn de provinciale arealen berekend (bijlage 1). Uitgangspunt daarbij is voor iedere provincie een evenredige verdeling op basis van:

- Het areaal nog te verwerven nieuwe natuur
- Het areaal robuuste verbindingen
- De oorspronkelijke taakstelling van 19.200 ha.

Op dit moment is er geen aanleiding vanwege specifieke natuurdoelen af te wijken van een evenredige verdeling van de landelijke taakstelling in provinciale arealen.

De natuurdoelen

De gewenste natuurkwaliteit staat voorop. Het gaat daarbij om de natuurdoelen die in overleg tussen LNV en de provincies zijn vastgesteld en zijn vastgelegd in de landelijke natuurdoelenkaart en de provinciale natuurgebiedplannen.

Bijlage 1. Tabel taakstellingen particulier natuurbeheer per provincie
 Op basis van restant taakstellingen verwerving 1-1-2004. BvE, 12-01-2005

Uitgangspunten:

Restant taakstelling verwerving nieuwe natuur op 1-1-2004: 51.693 ha

Restant taakstelling verwerving 1° tranche robuuste verbindingen op 1-1-2004: 13.117 ha

Restant taakstelling verwerving 2° tranche robuuste verbindingen op 1-1-2004: 12.650 ha

<i>Provincie</i>	<i>particulier Natuurbeheer Van Aartsen (19.200 ha)¹</i>	<i>Nieuwe natuur taakstelling Particulier Natuurbeheer ivm de omslag (30% van restant-taakstelling verwerving op 1-1-2004)</i>	<i>1° tranche Robuuste Verbindingen taakstelling Particulier NatuurBeheer ivm de omslag (30% van restant-taakstelling 1° tranche RV op 1-1-2004)</i>	<i>2° tranche Robuuste Verbindingen taakstelling Particulier Natuurbeheer ivm de omslag (30% van restant-taakstelling 2° tranche RV op 1-1-2004)</i>	<i>Totaal taakstelling Particulier Natuurbeheer</i>
Groningen	1.313	680	163	83	2.238
Friesland	2.064	1.665	0	810	4.539
Drenthe	1.842	847	480	360	3.529
Overijssel	2.227	2.381	510	945	6.063
Gelderland	2.329	1.829	675	750	5.583
Utrecht	1.301	1.381	240	75	2.997
Flevoland	202	111	45	90	448
Noord-Holland	1.677	1.051	368	0	3.096
Zuid-Holland	1.421	712	330	381	2.844
Zeeland	681	231	150	231	1.293
Noord-Brabant	2.645	2.798	345	18	5.806
Limburg	1.500	1.823	630	53	4.005
Projectenpot onverdeeld			330		330
Totaal	19.200	15.508	4.265	3.795	42.770

¹ De taakstelling is niet verminderd met het aantal gerealiseerde ha particulier natuurbeheer binnen begrenzing.

Bijlage 2. Strategie per natuurdoel: relatie natuurdoelen en beheersstrategie

Deze bijlage is bedoeld als hulpmiddel voor provincies bij het aanwijzen van gebieden waar de nadruk meer op verwerving ligt en gebieden waar de nadruk meer op particulier natuurbeheer ligt.

In deze bijlage zijn beheersstrategieën uitgewerkt en is de relatie met de natuurdoelen gelegd.

Factoren die van belang zijn voor de te onderscheiden vormen in beheerstrategie

1. Beheer in één hand

Beheer in één hand is met name belangrijk als de realisatie van de natuurdoelen:

- vraagt om gebiedsgerichte inrichting en beheer
- vraagt om veel deskundigheid over processen die extern én intern spelen i.r.t. van bodemgesteldheid, waterbeheer (basisch grondwater i.c.m. zuur hemelwater) etc.
- hoge eisen stelt aan de cyclus van planning, monitoring en evaluatie.

Voorbeeld: bij integrale begrazing in een groot gebied is het van belang dat het beheer door één partij wordt uitgevoerd. (Dat kan overigens ook een organisatie zijn die gevolmachtigd is om namens een aantal eigenaren te opereren).

2. Op gebiedsniveau afgestemde inrichting en beheer

Op gebiedsniveau afgestemde inrichting en beheer is met name belangrijk als de realisatie van de natuurdoelen:

- vraagt om gebiedsgerichte inrichting en beheer
- vraagt om veel deskundigheid over processen die extern spelen i.r.t. van bodemgesteldheid, waterbeheer (basisch grondwater i.c.m. zuur hemelwater) etc. Het interne beheer stelt minder hoge eisen dan bij het voorgaande punt
- hoge eisen stelt aan de cyclus van planning, monitoring en evaluatie.

Voorbeeld: beheer van waardevolle natte natuurtypen, bijv. vochtig schraalland, waarbij de waterhuishouding van een groot omringend gebied op orde moet zijn, zoals een goede kwaliteit oppervlaktewater, toevoer gebufferd grondwater etc.

3. Op gebiedsniveau afgestemd individueel beheer

Op gebiedsniveau afgestemd individueel beheer is met name nodig als de realisatie van de natuurdoelen vraagt om een afstemming van en deskundigheid over het *interne* beheer over een groot gebied

Voorbeeld: weidevogelbeheer. Hierbij gaat het niet alleen om een adequaat beheer van een individueel perceel maar van het op elkaar afgestemd zijn van het beheer van een veel groter aantal percelen.

Let op: de mate van gevraagde deskundigheid lopt hier sterk uiteen. Bij weidevogelgrasland is die hoog, bij grote bossen is die laag. Bossen deel je wel toe aan deze categorie omdat zaken als omvorming, kap, recreatiegeleiding wel vragen om afstemming over een groter deel van het bos.

4. Individueel beheer

Individueel beheer is mogelijk als de realisatie van de natuurdoelen weinig/geen eisen stelt aan afstemming van het beheer over de grenzen van het eigen perceel

Voorbeeld: een klein bosje, een poel, en bloemrijke dijk, een kalkgrasland. Percelen waarvan de natuur redelijk kan functioneren zonder een directe relatie tot de directe omgeving. Overigens is dit strikt gezien natuurlijk niet juist: denk aan factoren als stikstofdepositie, kansen op vestiging en uitsterven van soorten, mogelijkheid voor gradiënten etc.

Beheerstrategie	Relevante factoren	Natuurdoelen
Beheer in één hand	Beheer in één hand is met name nodig als de realisatie van de natuurdoelen: <ul style="list-style-type: none"> vraagt om gebiedsgerichte inrichting en beheer vraagt om veel deskundigheid over processen die extern én intern spelen i.r.t. van bodemgesteldheid, waterbeheer (basisch grondwater i.c.m. zuur hemelwater) etc. hoge eisen stelt aan de cyclus van planning, monitoring en evaluatie 	Grootschalige natuur (natuurdoelen 1-5)
Op gebiedsniveau afgestemde inrichting en beheer	Op gebiedsniveau afgestemde inrichting en beheer is met name nodig als de realisatie van de natuurdoelen: <ul style="list-style-type: none"> vraagt om gebiedsgerichte inrichting en beheer vraagt om veel deskundigheid over processen die extern spelen i.r.t. van bodemgesteldheid, waterbeheer (basisch grondwater i.c.m. zuur hemelwater) etc. Het interne beheer is hier vaak van het grootste belang, nog belangrijker dan bij grootschalige natuur waar het meer om de processen en minder om de soorten gaat. hoge eisen stelt aan de cyclus van planning, monitoring en evaluatie 	Natte en zeer arme natuurdoelen uit de categorie 'Bijzondere natuur'. Voorbeelden: <ul style="list-style-type: none"> hoogveen en natte heide (14) moerassen (8) natte schraallanden (9a)
Afgestemd individueel beheer	Op gebiedsniveau afgestemd individueel beheer is met name nodig als de realisatie van de natuurdoelen vraagt om een afstemming van en deskundigheid over het interne beheer over een groot gebied	Overige natuurdoelen uit de categorie bijzondere natuur. Voorbeelden: <ul style="list-style-type: none"> natuurbossen Natuurdoelen uit de categorie multifunctionele natuur: <ul style="list-style-type: none"> multifunctionele bossen weidevogelgraslanden
Individueel beheer	Individueel beheer is mogelijk als de realisatie van de natuurdoelen weinig/geen eisen stelt aan afstemming van het beheer over de grenzen van het eigen perceel	Overige natuurdoelen uit de categorie multifunctionele natuur, zoals bloemrijke graslanden

	Grootschalige natuur (A)	Strategie op hoofdlijnen
1	Beek- en zandboslandschap	1
2	Rivierenlandschap	1
3	Veen- en zeekleilandschap	1
4	Duinlandschap	1
5a	Meer	1
5b	Begeleid getijdengebied	1
	Getijdengebied en Zee	1
	Totaal (A)	
	Bijzondere natuur (B)	
6	Beek	2
7a	Brak water	2
7b	Ven en duinplas	2
8	Moeras	2 (3)
9a	Nat schraalland	2
9b	Nat, matig voedselrijk grasland	3 (2)
10	Droog schraalgrasland	3 (2)
11	Kalkgrasland	4 (2-3)
12	Bloemrijk grasland	4
13	Zilt grasland	2-3
14	Natte heide en Hoogveen	2
15	Droge heide	3 (2)
16	Zandverstuiving	2
17	Reservaatsakker	4
18	Bos van laagveen en klei	3
19	Bos van arme gronden	3
20	Bos van rijke gronden	3
21	Bos van bron en beek	3 (2)
	Totaal (B)	
	Multifunctionele natuur (C)	
22	Multifunctionele grote wateren	4 (3)
23	Overig stromend en stilstaand water	4 (3)
24a	Multifunctionele graslanden	3
24b	Wintergastengrasland	3
25	Overige natuur	4 (3)
26	Middenbos, Hakhout en Griend	4
27	Multifunctioneel bos	4
	Totaal (C)	

Bijlage 3 Gesprekken provincies en Natuurmonumenten

Provincie Friesland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	Provincie Friesland is intensief betrokken, bij functiewijziging nieuwe natuur. 90% valt binnen Landinrichtingsprojecten. Provincie heeft nota Stimulering Particulier Natuurbeheer vastgesteld.
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	Nog niet duidelijk of taakstelling wordt gehaald. Laatste jaar is een sterke vooruitgang geconstateerd Boordeling resultaat nu nog te vroeg. Proces duurt meerdere jaren.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	Proces wordt door particulieren als traag en stroperig ervaren. 2007 extra uren voor begeleiding van DLG voorzien. Zowel binnen DLG en Provincie meer aandacht voor stimulering en coördinatie.
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quotaboekhouding van DR specifiek voor particulieren?	Nee, wel wordt gewerkt aan een gemakkelijk inzichtelijk overzicht, wat kan worden geactualiseerd
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	Ja, provincialenstaten heeft stimulering nota vastgesteld met uren en middelen.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	Alle particulieren vallend binnen begrensde EHS, waarbij stimulering plaats vindt in landinrichting projecten met een aan zienlijke taakstelling realisatie nieuwe natuur. Zowel landbouwgronden als landgoederen
3c	Acties richting particulieren?	Actieve voorlichting Provincie en DLG
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Beide.
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Er is geen verschil bij de toewijzingscriteria tussen TBO's en particuliere natuurbeheerders.

4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	Nee
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	Uitgangspunten gelijk aan TBO's
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	Versnippering wordt zoveel mogelijk voorkomen; vastgelegd in nota Stimulering Particulier natuurbeheer
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Niet anders
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	Ja zie o.a. vraag 1
5b	Beleid op kaart aangepast?	Beleid op kaart weergegeven
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	PNB begrenzing wijkt niet af van EHS begrenzing cq. TBO's begrenzing
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	ja
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	ja
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Gemeentes, initiatief nemer vraagt bestemmingsplan wijziging aan. DLG en Provincie begeleiden zo nodig . Particulier initiatief nemer is uiteindelijk verantwoordelijk voor de aanvraag. Dienst regelingen –DLG controleren en dragen zorg voor controle, toets en uit betaling. Geen onderscheid tussen Landschappen/Natuurmonumenten en particulier natuurbeheerder als SN-beschikking is afgegeven.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	In de Provincie Friesland zijn natuurdoeltypen omschreven in vastgestelde gebiedsplannen (Uitwerking EHS naar doeltypen en begrensd). Deze zijn zowel richting gevend bij PBN als bij TBO's.

Provincie Groningen

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	De provincie is ambtelijk betrokken geweest bij de IPO werkgroep
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	De taakstelling voor particulier natuurbeheer voor de provincie ligt op ruim 2000 ha. De nog te realiseren nieuwe natuur ligt vooral op landbouwgronden waar in veel gevallen nog vrij moderne landbouw bedreven wordt waardoor een functiewijziging op korte termijn erg lastig is. Dit geldt zowel voor de verwerving als voor de omslag. Oplossingen worden vooral gezocht in het aanbieden van alternatieve gronden via kavelruil, bedrijfsverplaatsing. In enkele gevallen wordt nieuwe natuur gerealiseerd in samenhang met andere projecten (Blauwe Stad, waterberging, recreatie). Mogelijk budget te laag.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	Bureaucratisch, te ingewikkelde PB, kosten (overdrachtsbelasting). Lange procedures en de onzekerheid die particulieren ervaren bij aankoop van BBL gronden omdat niet zeker is dat de functiewijziging ook plaats zal vinden. In dit laatste geval moet een particulier veel kosten voor bijvoorbeeld een inrichtingsplan maken zonder de zekerheid te hebben dat een subsidie ook werkelijk gehonoreerd zal worden
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quotaboekhouding van DR specifiek voor particulieren?	ja, gebrek aan inzicht bij provincie zelf, er wordt bij de provincie niet getoetst (vooral bij SAN, waar quota worden of dreigen te worden overschreden. Nu nog minder bij SN, maar kan op termijn ook problemen opleveren).
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	ja, provincie is actief mee bezig, soms worden particulieren actief benaderd (bij bijvoorbeeld kavelruilen en/of in geval van afronding van natuurgebieden), De provincie biedt BBL-gronden binnen nieuwe natuurgebieden aan voor particulier beheer. In eerste instantie worden daarvoor aangrenzende grondeigenaren benaderd. Hebben deze geen belangstelling dan worden BBL gronden aangeboden via advertenties. Er zijn wervingstaken gedelegeerd naar DLG
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	Landbouwers, vaak nog actief (en doen SN erbij). Landgoederen veel minder, daarvoor zijn in Groningen maar beperkte mogelijkheden (dit is een politieke keuze).
3c	Acties richting particulieren?	zie 3a
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Beide
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja

	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Zelfde criteria gehanteerd als bij TBO's. In nieuwe gebieden vooral inzet particulieren, bij afronding van gebieden wordt vooral TBO ingezet. Geprobeerd wordt versnippering van het beheer te voorkomen. In het gebiedsplan is per gebied doelen en pakketten gespecificeerd waar men uit kan kiezen. Via voorlichting gestuurd op juiste pakket per gebied/perceel. Bij verkoop van BBL gronden worden voorwaarden verbonden aan de verkoop via de koopakte.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	Afspraken gemaakt in gebiedsplannen. Bij doorlevering BBL gronden worden aanvullende eisen over natuurdoelen/inrichtingseisen in een overeenkomst vastgelegd.
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	In potentie geen verschil. Op kaart is wel rekening gehouden met betrekking tot doelen, in bijvoorbeeld waterbeheer. Waar grootschalige aanpassingen in waterbeheer nodig is wordt eerder aan TBO i.p.v. particulier gedacht.
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	Er wordt gekozen in eenheid van beheer, waar eenheid van eigendommen niet noodzakelijks. Wel noodzakelijk samenwerking tussen eigenaren over beheer. In gebieden waar TBO al actief zijn wordt gekozen voor eenheid van eigendommen
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Bij waterbeheer, waar grootschalige aanpassingen noodzakelijk zijn. In principe niet anders dan bij TBO's
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	Ja, realisatiestrategie en kaart, werkwijze van doorleveren BBL gronden en een plan van aanpak vastgesteld
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	1 op 1
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	ja dat is opgenomen, maakt deel uit van ILG, subsidieregeling als apart onderdeel
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	zie 5d
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Gemeenten zijn inmiddels wel op de hoogte. Maar er is geen goed overzicht over doorwerking van de functiewijziging. Dit is een taak tussen particulier en gemeente. Soms door gemeente gebeld met de vraag waar het over ging (functiewijziging) soms is een gemeente niet bereid tot functiewijziging. Provincie heeft geen actieve voorlichting aan gemeenten gegeven.

6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	<p>Standpunt taxatie van waardedaling, grote discrepantie tussen eerste taxatie en de latere werkelijke taxatiewaarde van de grond, hierdoor voor particulier grote onzekerheid over derving inkomsten en financieel risico. Vooral bij aankoop BBL gronden door particulieren grote onzekerheid over de financiën of subsidie werkelijk verleend zal gaan worden</p> <p>Nog enkele knelpunten die na overleg met DLG naar voren zijn gekomen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vastleggen natuurdoel in kwalitatieve verplichting biedt in het vervolg weinig mogelijkheden voor flexibiliteit (eventueel overstappen naar een ander pakket als uit het beheer blijkt dat het gebied daarvoor kansrijk is) - aan de andere kant biedt de kwalitatieve verplichting weinig garanties - basispakket natuurlijke eenheid sluit niet goed aan bij pluspakketten voor weidevogels - de overgang van SAN naar SN verloopt moeilijk als de SAN-subsidie moet worden terug betaald bij tussentijdse beëindiging van het SAN-contract. - Om versnippering van het beheer tegen te gaan worden initiatieven genomen om gronden tussen terreinbeheerders en particulieren te ruilen. voor particulieren vormt het een probleem dat zij hun subsidie functieverandering kunnen verliezen doordat ze gronden in eigendom krijgen die al de functie natuur hebben <p>- verruiming aanvraagperiode.</p>
---	---	--

Provincie Drenthe

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	-
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	Het grondverwervingbudget is omlaag gegaan en dit is iets wat de provincie wel beschouwt als knelpunt. In de provincie zijn wij ver met de realisatie van onze taakstelling voor de EHS. De provincie heeft een relatief lage taakstelling en hiervan moet een groot deel gerealiseerd worden door particulier natuurbeheer. Maar onze provincie heeft wel dezelfde inspanningsverplichting voor omslag als andere provincies. De realisatie van de EHS moet in goed overleg met de verschillende partijen gebeuren. De terreinbeherende organisaties zullen een stapje terug moeten doen. De provincie ervaart niet zozeer problemen met NP, maar wel met waar het ten koste van gaat. Dat merk je wel bij terreinbeherende organisaties, soms hebben zij zelf het proces van verwerving in werking gezet en zijn zij daar goed mee bezig geweest. Dat proces zou dan gestopt moeten worden om mogelijkheden voor particulier natuurbeheer te bieden. De zorg is dat er ingezette trajecten door terreinbeheerders getemperd moeten worden omdat de particuliere taakstelling (inspanningsverplichting) behaald moet worden. De taakstelling is bepaald door het IPO en is gebaseerd op procentuele doorrekening. Als blijkt dat de provincie met particulieren de EHS minder snel realiseert dan de reguliere manier, dan zou je eigenlijk terug moeten naar het oude systeem dat eigenlijk goed liep
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel-(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	Wat de provincie merkt is dat je als particulier een lange adem moet hebben. Je moet doorzettingsvermogen hebben, dit heeft onder andere te maken met de aanvraagperiode. Er zijn heel veel formulieren die ingevuld moeten worden. Lange procedures, te lage beheersvergoeding, onbetrouwbare overheid
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	-
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	De provincie en DLG houden elkaar goed op de hoogte. Er zijn ook verschillende instanties, bijvoorbeeld BoerEnNatuur, die hierin ondersteunen. Deze worden gesubsidieerd door de provincie met als doel particulieren van informatie te voorzien over de mogelijkheden die er zijn. Er worden dus intermediairs gebruikt. De provincie zelf zet er geen extra financiële middelen op in. Wat de provincie wel doet is draagvlak creëren bij bijvoorbeeld ambtenaren en andere instanties die in het landelijke gebied bezig zijn.

3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	vooral boseigenaren
3c	Acties richting particulieren?	gebiedsgerichte activiteiten
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	beide
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Het gebiedsplan maakt particulier natuurbeheer (PN) vrijwel overal mogelijk. Hier zitten wel een aantal randvoorwaarden aan. Waar grote kernen al grotendeels verworven zijn, wordt ingezet op het afronden van aankoop voor desbetreffende terreinbeherende organisatie, om zo geen versnippering van eigendommen te krijgen. De provincie zoomt voor particulier beheer meer in op nieuw te begrenzing gebieden of eventueel zoekgebieden waar nog niet verworven is, zoals de stergebieden. Een stergebied is een gebied waar wel hectares voor zijn gereserveerd, maar waar nog gebiedsgericht gekeken moet worden waar de begrenzing komt te liggen. In deze gebieden is nog weinig tot niets verworven. Hier zou meer ingezet kunnen worden op PN. Voor de robuuste verbindingen, welke nog grotendeels begrensd moeten worden, zetten de provincie ook in op PN. Er zijn tevens EHS gebieden die wel begrensd zijn, maar waar nog weinig gronden verworven zijn. In deze gebieden zal particulier natuurbeheer meer aandacht krijgen. Randvoorwaarde is wel het realiseren van het natuurdoel en bepaalde natuurdoeltypen lenen zich minder voor PN dan anderen. Bijvoorbeeld als het gaat om het opzetten van de waterstanden. Als bijvoorbeeld een boer zijn bedrijfsvoering wil beëindigen en hij ligt binnen een stergebied, dan wordt er geïnformeerd of er mogelijkheden zijn (en interesse is) voor PN bij de boer. In het gebiedsplan is PN overal mogelijk, en zijn nog geen aanvragen ingediend voor gebieden waar PN eigenlijk minder geschikt is. Particulieren zijn minder geïnteresseerd in gebieden met natuurdoelen die minder toepasbaar voor hen zijn.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	PNB: geen grootschalige natuur, geen hoogveen, natte heide, schrale hooilanden, wel vooral bosbeheer
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	bosbeheer
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op	Zie 4a

	versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Zie 4a
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	nee
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	zoekgebied PNB in stergebieden waar nog weinig verworven is
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	Als de regeling functieverandering onder het ILG komt, komen de aanvragen onder de verantwoordelijkheid van de provincie. Wij hebben straks als provincie de rol om te kijken waar de haken en de ogen zitten en waar je de zaken kunt vereenvoudigen. Als je aan particulier natuurbeheer wilt doen dan kan de provincie er voor zorgen dat je binnen de begrenzing komt te liggen als hiervoor nog mogelijkheden zijn. De aanvraag is nu nog de taak van DR, het faciliteren hiervan is bij de provincie nog niet aan de orde.
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	De regeling verandert eerst niet, op de korte termijn worden er geen knelpunten verwacht.
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Het gebiedsplan wordt aangeboden aan de gemeente, ook als er een actualisatie komt. De gemeente heeft het recht om in te spreken. In de gebiedsplannen is niet aangegeven of de natuur door particulieren of door andere instanties ontwikkeld moet worden. Het gebiedsplan is een instrumentarium om natuur mee te ontwikkelen. Er zijn nog geen problemen met de aanvragen voorgekomen. De provincie heeft geen bemoeienis met wijzigingen in het bestemmingsplan en het RO spoor. Op het moment dat de eigenaar iets wil is het zaak dat het spoor van ruimtelijke ordening goed geregeld is. Deze verantwoordelijkheid ligt bij de eigenaar zelf. De provincie speelt hier geen rol in, maar mochten er problemen ontstaan dan kan de provincie daar wel een rol in gaan spelen.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Voor het punt van de omslag naar verwerving is de notitie tot stand gekomen. Om de taakstelling te realiseren wordt er actief mee aan de slag gegaan door middel van het inzetten van landinrichtingscommissies. Het is meer dan alleen maar inventariseren wat er is. Als er mogelijkheden zijn dan worden deze opgepakt. Hier speelt DLG een rol in. Op basis van de notitie wordt besloten welke actie ondernomen moeten worden om natuur te realiseren.

Provincie Overijssel

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	Er is weinig grond te koop en er is een hoge grondprijs. Tevens heeft het ook te maken met verschillen rondom landbouw vergeleken met andere provincies. Een punt waar steeds tegen aangelopen wordt is de functieverandering voor poelen. Als je een poel graaft in een SN gebied, dan krijg je daar geen subsidie functieverandering voor omdat het een landschapselement is. Als je een perceel gaat omvormen naar natuur en daar ga je bijvoorbeeld twee poelen in graven, dan krijg je voor het hele perceel functieverandering, behalve voor die twee poelen omdat het een landschapselement is. Wat er dan gebeurt, is dat een adviesbureau geen subsidie voor de poel aanvraagt, want dan krijgt de particulier geen functieverandering. Op deze manier worden de natuurdoelen nooit gehaald. PB zit op dat moment verkeerd in elkaar, er is een discussie geweest met alle provincies hoe het PB opgezet moet worden. Er zou eigenlijk een apart programma voor beheer moeten komen en een apart programma voor inrichting. Het vervelende van het PB is dat er aan de ene kant natuurdoelen gerealiseerd moeten worden en dat er aan de andere kant de doelpakketten zijn. Dit spoort niet met elkaar. Het PB kent het natuurdoeltype niet, terwijl het Rijk daar wel op afrekent. Aan natuurdoelen hangt een bepaalde abiotiek en die zit niet aan de pakketten van het PB vast. PB pakketten zitten aan soorten vast, bijvoorbeeld bij graslanden. Het lastige is ook dat de inrichtingsbehoefte wordt gekoppeld aan het pakket en niet aan het natuurdoel wat eigenlijk gerealiseerd moet worden. Er is geen duidelijke relatie tussen het natuurdoel dat je uiteindelijk wilt realiseren en de inrichting. Je stuurt op het realiseren van pakketten en niet op natuurdoelen. Dit moet wel ergens kunnen worden vastgelegd. Ook bij het sluiten van functieverandering kan er wel iets opgenomen worden waardoor je je conformeert aan het bereiken van je natuurdoel op de lange termijn. Dit moeten niet de provincies doen, maar het PB. Het programma om de EHS te realiseren moet zo in elkaar zitten dat geregeld is. Je moet echt van dat systeem van doelpakketten af, je moet je richten op het te realiseren natuurtype. Je moet minder sturen op het beheer maar meer op de inrichting.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(ty)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	er moet meer op de omgeving (abiotiek) en de inrichting gestuurd worden in prog. beheer en minder gedetailleerd op beheer. Natuurdoelen en doelpakketten komen niet overeen

2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	DR houdt de quota voor de hele provincie bij, er wordt nu gewerkt aan een quotum boekhouding systeem waardoor je per gebied kan bijhouden hoe ver je bent met het realiseren van een bepaald type natuur. DR houdt zich niet aan de percentages die vastgesteld zijn voor een bepaald gebied. Als in een gebied bijvoorbeeld 20% bos moet komen, dan kijkt DR alleen naar de openstelling van de pakketten en niet naar de genoemde percentages. In de toekomst zal dit leiden tot een overschrijding van de verschillende quota.
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	De provincie staat positief tegenover particulier natuurbeheer en in de politiek is het ook belangrijk. Particulier natuurbeheer wordt verkozen boven aankoop, particulier beheer gaat voor. Overal is particulier beheer mogelijk, mits je je doelen haalt. In een vroeg stadium is een eigen stimuleringsproject opgezet. Het actieplan "Meer particulier beheer" is ongeveer twee jaar gelden gestart. Hierin zitten verschillende elementen om particulier natuurbeheer actief te stimuleren. Door bijvoorbeeld huiskamer gesprekken te voeren, deze worden uitgevoerd door DLG, OPG en Landschap Overijssel. Maar wel op no cure, no pay basis. Zij kregen een basis vergoeding en voor elke hectare die zij extra aanleveren krijgen zij een bonus. Tevens is er foldermateriaal gebruikt en is de website verbeterd, waarop staat aangeven waar de mogelijkheden liggen. Er is een evaluatie geweest en de resultaten vielen toch wat tegen. Het puur alleen stimuleren van particulier natuurbeheer levert te weinig op. Het zou meer opleveren als er meer instrumenten aangeboden kunnen worden. Bijvoorbeeld het schuiven met de begrenzing of kavelruil.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	-
3c	Acties richting particulieren?	veel acties, weinig respons
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Er is een gegadigdenkaart gemaakt in het kader van de ombuiging. Het is een verdelingskaart, hierop staat aangegeven aan wie de gronden van BBL worden doorgeleverd. De BBL grond wordt eerst aangeboden aan de direct aangrenzende eigenaren. Als hiervoor geen interesse is dan wordt het in de lokale krant aangeboden. Er is een systeem voor de selectie van personen naar wie de grond wordt doorgeleverd. Landgoederen hebben daarbij een voorkeur. Daarnaast hebben ook particulieren die al ervaring hebben met natuurbeheer de voorkeur. Als grond wordt overdragen is het verplicht om functieverandering aan te vragen. Maar een beheerovereenkomst is niet verplicht. Dit wordt als fout gezien in het Programma Beheer. Er is een mogelijkheid

		dat diegene die SN- of SAN- aanvragen, en dit geldt niet alleen voor de particulieren maar ook de terreinbeheerders, hun grond niet als natuurgrond gaan gebruiken. Maar er bijvoorbeeld schapen of koeien op laten lopen en dit is in de subsidieregeling niet de bedoeling. Dit heeft te maken met het systeem van het Programma Beheer. Er zijn mogelijkheden om in de kwalitatieve overeenkomst duidelijk een doel te stellen, maar dit gebeurt binnen de provincie niet. Dingen die een gevolg zijn van wat het PB niet stuurt wordt vanuit de provincie niet opgelost door bijvoorbeeld bij de verkoop zwaardere eisen te stellen.
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Waar de terreinbeherende organisaties al veel grond in eigendom hebben wordt de grond aan de TBO aangeboden. Het heeft ook te maken met het type natuur, grootschalig beheerde natuur is meer iets voor de TBO. Het meer kleinschalige beheer gaat naar de particulier. De particulier moet zich uiteraard wel aan de in het gebiedsplan beschreven doelen houden.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	Het type natuur is niet per perceel maar per clustergebied vastgelegd. Voor een bepaald gebied zijn een aantal pakketten opengesteld. De beheerder kan zelf kiezen welke type natuur er ontwikkeld wordt
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	geen grootschalige natuur
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	versnippering eigendommen voorkomen ook versnippering beheer (gebiedsplannen)
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Per clustergebied van bijvoorbeeld 100 ha is gezegd dat hier bijvoorbeeld 50 hectare bos kan komen, 25 ha schraal grasland en 25 ha nat grasland. Zodra er nog niks aangevraagd is kan iedereen zich voor alles melden. Maar een volgende kan dan alleen dat aanvragen wat nog over is. Maar op dit moment wordt in de provincie nog niet op deze manier gestuurd. We hebben daar ook de informatie niet voor (DR zou die moeten leveren). Er zijn geen bestuurlijke afspraken gemaakt over waar welk type natuur gerealiseerd moet worden, maar wel hoeveel hectare er in totaal gerealiseerd moet worden. Het is nu belangrijk dat de juiste gebieden gekozen worden waar nieuwe natuur ontwikkeld wordt zodat de kwantiteit nu behaald wordt. Begrenzing moet gebeuren op de juiste plekken, bijvoorbeeld rekening houdend met de waterhuishouding.

	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	Hier wordt flexibel mee omgegaan. We bekijken dat van geval tot geval. Er is een reserve van 10% aangehouden, wat niet begrenst is maar wat gebruikt wordt in het geval dat de particulier iets wil wat niet binnen de begrenzingen is opgenomen.
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	In het ILG staat geen doelstelling voor het type natuur, maar wel voor het aantal hectare.
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	-
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Er is de kadastrale vastlegging. Het komt in het bestemmingsplan te staan als natuur. Hoe de controle daar op is, is bij mij niet bekend. Wat de provincie merkt is dat gemeenten er toch vaak weinig opmerkingen over gebiedsplannen hadden. Maar met de robuuste verbindingen is er wel heel veel weerstand geweest over wat voor soort natuur er moet komen en de landschappelijke impact die dat heeft. In deze gebieden is de doelstelling aangepast. Inspraak die er komt gaat voornamelijk over de ruimtelijke. Het gaat bijvoorbeeld over aanlegvergunningen en dergelijke. Terwijl in de praktijk blijkt dat dit toch een lastig geschil is. Als de gemeente niet wil dat het natuur wordt dan komt het bij de provincie terecht. Dat betekent dat de gemeente het niet eens is met het gebiedsplan. Als het ligt op het niveau van aanlegvergunningen en bestemmingsplanwijzigingen, dan is dat afhankelijk van hoe het in het bestemmingsplan buitengebied staat en die zijn vaak verouderd. Met herzieningen van bestemmingsplannen wordt er voor gezorgd dat er een eenvoudige procedure komt voor het wijzigen van een bestemmingsplan. En dat er voor het aanleggen van natuur geen vergunning nodig is. De provincie bemiddeld wel met de gemeenten, maar daar zijn nog weinig problemen over. Veel adviesbureaus hebben hun eigen netwerk en die weten ook de weg. De particulieren komen toch vaak bij een adviesbureau terecht, die ze dan helpen. Als je aanlegvergunningen zou kunnen overslaan, scheelt dit heel veel. Het kan allemaal veel simpeler. De wijziging van het bestemmingsplan wordt niet door de provincie gecontroleerd. Volgens mij wordt de functie natuur ook niet altijd in het bestemmingsplan opgenomen, het hangt er ook vanaf welk soort natuur wordt gerealiseerd. De gemeente kan een andere definitie van natuur hanteren
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Het actieplan wat gestart is, is een resultaat van de ombuiging van de minister. Iedereen kan in principe aan particulier natuurbeheer doen, het is wel vrijwillig dus je moet de particulieren over de streep zien te halen. Een andere strategie is het verkopen/doorleveren van de BBL

		<p>gronden aan particulieren. Overijssel is actiever dan andere provincies. We zijn al eerder met een stimuleringsproject gestart. De provincie werkt ook meer samen met de gebiedsmakelaars; deze peilen ook de interesse die er is onder de particulieren. Als een particulier interesse toont dan wordt dit ondersteund door de provincie. Denk hierbij aan ondersteuning in de vorm van meedenken over eventuele aanpassingen in de begrenzing. Hiervoor is het OPG ingezet en andere adviesbureaus. Als een particulier echt interesse heeft en de stap wil maken dan worden de adviesbureaus ingeschakeld. Er is tevens een cursus georganiseerd voor de gebiedsmakelaars. De financiering van het voortraject is nog niet helemaal goed geregeld. DLG wordt in het voortraject niet gebruikt, ze zitten meer in de toetsing. DLG zou wel meer in het voortraject betrokken moeten worden. Er is extra provinciaal budget vrijgekomen voor het stimuleringsproject, maar dit wordt niet uitgegeven in de vorm van extra beheerpakketten of toeslagen op pakketten.</p>
--	--	--

Provincie Flevoland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	Niet inhoudelijk betrokken, wel geïnformeerd. Er is niet gevraagd wat de provincie als een realistische omslag zag
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	ja, er zijn namelijk geen of weinig particulieren in de provincie. In het verleden werd nieuwe natuur doorgeleverd aan TBO, restant taakstelling is veelal de afronding hiervan. Er is ook geen aanbod van particulieren. Landbouw in de provincie is vitaal en natuurbeheer financieel niet altijd aantrekkelijk voor agrariërs. Daarom wordt het areaal voor de taakstelling PNB onrealistisch geacht.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	Voor robuuste verbindingen wordt onderzocht of dit via particulier beheer kan. Echter in deze verbindingen moeten grote grazers vanuit Oostvaardersplassen naar de Veluwe kunnen, de vraag is of dit met particulieren kan. Lastig als er met meerdere beheerders gewerkt moet worden. De vraag is ook of particulier beheer wel zo efficiënt is. De provincie hoeft niet veel meer te realiseren waarbij de vele inspanningen die nodig zijn voor de omslag wel zinvol besteed kan worden.
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	Er is geen terugkoppeling, zeker niet met particulier beheer, maar is zoals gezegd weinig particulier natuurbeheer in de provincie
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	keuze om hier weinig energie in te steken uit oogpunt van efficiëntie. Realisatie EHS staat voorop met de daarbij behorende kwaliteit, de wijze waarop is van secundair belang
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	In theorie zowel agrariërs als nieuwe landgoederen. Voor het laatste geldt dan wel dat bebouwing (woonhuis of oude boerderij) noodzaak is bij de particulier
3c	Acties richting particulieren?	geen, weinig energie ingezet, afgezien van 1 particulier. Daarnaast een informatiekraant over particulier NB in de provincie
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Klein beetje BBL gronden, uitvoering via DLG. Over het algemeen zijn er weinig BBL gronden voorhanden in de provincie, dan aanbod van particulieren
3e	PSN 2007 opengesteld?	Ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	PN nergens uitgesloten.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen?	Geen verschil in doelstelling voor het terrein, maar natuurdoelen moeten, ongeacht particulier of TBO

	Anders dan met TBO's?	gerealiseerd worden. Moeras is weinig interessant voor particulieren. Afspraken in SN blijven gelden, geen aanvullende afspraken gemaakt
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	zie 4b; moeras
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	Robuuste verbindingen is de toewijzing nog niet aan de orde. Uit efficiency overwegingen waarschijnlijk geen particulier natuurbeheer
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	zie 4b en 4c
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	nee, wel in gebiedsplannen opgenomen
5b	Beleid op kaart aangepast?	Ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	geen aparte aankoopstrategiekaart. 1 op 1 begrensd, behalve voor de robuuste verbindingen waar een zoekgebied is gemaakt plus een kleine reserve
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	Taakstelling zit erin, provinciale taakstelling wordt niet realistisch geacht. De realisatie vd EHS staat voorop, niet de realisatiestrategie. Men is mogelijk bang dat als te veel op particulier natuurbeheer wordt ingezet de realisatie van de EHS in gevaar komt
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Geen goed overzicht, Bij bewuste landgoed BP wijziging doorgevoerd. Alle BP worden wel getoetst in relatie tot de EHS door provincie. Hier doen zich geen strijdigheden voor.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Particulier natuurbeheer is een generieke maatregel geldend voor het hele land en daardoor niet effectief omdat het afhangt van de specifieke condities in een provincie. Particulier natuurbeheer vereist maatwerk, waarbij de taakstelling van de omslag zou moeten variëren (van bv 60-40 naar bijvoorbeeld 80-20 als dit voor een bepaalde provincie beter uitvoerbaar is, Het provinciale doel, de realisatie van de EHS van een bepaalde kwaliteit staat voorop, de realisatie niet.

Provincie Gelderland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	<p>Het aankoopbudget is zo ontzettend klein dat er gebieden zijn waar de provincie niet kan aankopen. Maar voor gebieden waar de provincie wel wat wil en waar wel de beperkte middelen die er zijn gezet worden, biedt het ILG wel kansen. Daar krijgt de provincie veel meer de regie om dingen te gaan doen en kan er meer bepaald worden welke instrumenten er ingezet kunnen worden. Bijvoorbeeld de middelen voor verdroging, die komen bij de provincie; de inzet voor de landinrichtingsmiddelen, het verkavelinginstrument; een boerderijverplaatsing. Het aankoopbudget is krap. De provincie stelt nu prioriteiten welke ecologische poorten er gerealiseerd gaan worden. Het potje voor de ecologische poorten is anders dan de potjes voor de andere nieuwe natuur. Daarbinnen is nog wel ruimte.</p>
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	<p>Het is ingewikkeld. De formulieren zijn te ingewikkeld om ze op zo'n manier in te vullen zonder ze terug gestuurd te krijgen. Ondersteuning kan de particulier vinden bij bijvoorbeeld het groenloket, maar ook wel bij agrarische natuurverenigingen. Bij het groenloket kun je horen of je überhaupt in aanmerking komt voor particulier natuurbeheer. Bij DLG kan je ook persoonlijk advies krijgen.</p>
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	<p>In theorie zou Dienst Regelingen quota van gerealiseerde natuur moeten bijhouden als beschikking worden toegekend. Als provincie staan wij hier buiten. Ik heb wel het gevoel dat DR pakketten blijft uitgeven ook al is de invulling in het gebiedsplan al vervuld. Als er bijvoorbeeld een gebied is van 100 hectare waar je een bepaald percentage bos en grasland wilt lijkt DR daar geen rekening mee te houden. Op een gegeven moment heb je dan meer bos in je gebied staan dan wat de bedoeling was. De provincie heeft in het gebiedsplan aangegeven dat een bepaald gebied bijvoorbeeld een blauwgrasland moet worden en hier worden dan pakketten voor opengesteld. Een pluspakket hoort dan bij een blauwgrasland, maar je kunt niet beginnen met een pluspakket. Je moet beginnen met een lager pakket, maar de eigenaar kan dan bijvoorbeeld zeggen dat hij bij het lagere pakket blijft. Hier hebben wij nog geen oplossing voor.</p> <p>Bij het verkopen van de BBL gronden heeft de provincie dit meer in de hand. Als het bijvoorbeeld gaat om verdrogingaspecten, dan wordt dit meegenomen in de overeenkomst en dan is de eigenaar verplicht om mee te werken aan de verdrogingbestrijding. Als hij niet mee doet dan kan hij in theorie zijn grond weer kwijt raken. Hij kan geen bezwaar maken tegen anti verdrogingmaatregelen in zijn omgeving.</p>

	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	De provincie heeft een groenloket en deze zit bij DLG. 's Ochtends kan er gebeld worden en als het vragen zijn die de DLG zelf kan beantwoorden dan gebeurt dit direct. In andere gevallen wordt doorverwezen. De DLG helpt de particulieren op weg en verteld ze bijvoorbeeld waar ze informatie over natuurbeheer kunnen krijgen. Als een particulier interesse heeft in PN dan wordt deze uitgenodigd bij de DLG Particulieren worden zo op de goede weg geholpen met het inrichtingsplan.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	In Gelderland hebben wij veel potentiële landgoedeigenaren. BBL gronden die aangeboden worden, worden voornamelijk gekocht door landgoedeigenaren. Wij hebben geen speciaal beleid voor deze landgoederen.
3c	Acties richting particulieren?	De provincie ondersteund projecten van derden die zich richten op PN. Bijvoorbeeld agrarische natuurverenigingen, die kunnen bij de provincie projecten indienen en wij hebben dan de mogelijkheid om deze financieel te ondersteunen. ANV kunnen daarmee bijvoorbeeld gesprekken voeren met particulieren die in een gebied liggen dat in aanmerking komt voor subsidies. Natuurlijk Platteland Oost wordt gesteund bij de kennisverbreding onder de agrarische natuurverenigingen, in de vorm van financiële steun. DLG heeft in twee gebieden de opdracht gekregen de mogelijkheden voor realisatie van nieuwe natuur te verkennen. Het is niet zo dat er fte's gevuld zijn met mensen die bezig zijn met PN. Wat wel zo is, is dat diegene die met het landelijk gebied bezig zijn PN meer prominent in hun pakket meenemen. Er is geen ambtenaar in dienst die alleen maar bezig is met PN. De provincie heeft 80.000 uur ondersteuning van DLG per jaar gekregen voor dit soort zaken in het kader van het prestatieakkoord. En de provincie heeft ook de mogelijkheid betaalde opdrachten aan DLG geven. DLG heeft veel grond in bezit, deze gronden liggen ook in de zoekgebieden voor particulieren. DLG is nu bezig met deze gronden aan te bieden aan particulieren om daar nieuwe natuur te realiseren.
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	De kaart bepaald wie wat aangeboden krijgt. Als er een mixcategorie op staat, wordt het eerst aan particulieren aangeboden. Als er geen particulier inspringt dan gaat het naar de terreinbeheerder. Er zijn al koopcontracten getekend, maar het echte doorleveren van de grond gaat pas plaats vinden wanneer de SN-beschikking er is. Er is heel veel belangstelling, er lijkt weinig grond over te blijven voor de terreinbeheerders.
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de	Particulieren kunnen in principe overal aan de slag. De provincie heeft wel gezegd dat niet in alle gebieden

	toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	particulier natuurbeheer gestimuleerd wordt. In andere gebieden wordt verwerving via terreinbeherende organisaties (TBO's) gestimuleerd. Dit heeft te maken met natuurdoelen die in de ogen van de provincie beter door TBO's beheerd kunnen worden. Als de terreinbeheerder al een groot deel van een terrein heeft dan krijgt de TBO ook het laatste deel. Waar de TBO een klein stuk heeft gerealiseerd zijn er meer mogelijkheden voor particulier natuurbeheer. De kennis van natuurbeheer speelt geen rol in keuze terreinbeheerder of particulier. Maar bij bijvoorbeeld grote eenheden wordt ingezet op TBO's. Particulier beheer is echter nergens uitgesloten.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	In het koopcontract staat niet wat je moet realiseren, maar er staat dat er een doel uit het gebiedsplan gerealiseerd moet worden. Als de provincie grond doorlevert aan een terreinbeheerder moet deze ook realiseren wat er in het gebiedsplan staat. Terreinbeheerders en particulieren zijn bij het doorleveren van gronden wat dit betreft gelijk.
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	Zie 4a
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	eenheid van beheerders
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Zie 4a
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja, stimuleringskaart nieuwe natuur
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	beide, parels 1 op 1. In de oude begrenzingplannen waren de reservaatgebieden en nieuwe natuur gebieden begrensd. De provincie is pas begonnen met zoekgebieden in de gebiedsplannen. De reservaatgebieden zijn eigenlijk 1 op 1 overgenomen in de gebiedsplannen. Het beleid is voortgezet en uitgebreid met andere zaken.
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	ILG biedt kansen, maar budget is klein
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	-

5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	De gemeente kan reageren op een gebiedsplan wat ter inzage ligt, maar dit gebeurt in de praktijk weinig. Verder geen inzicht.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	<p>Na de omslag is de stimuleringskaart gemaakt. En deze omslag heeft ook de politiek gestimuleerd om er meer druk op te zetten. Er is een notitie geschreven en er zijn duidelijke doelen gesteld. Op de stimuleringskaart staan ook de te realiseren natuurgebieden buiten de EHS. Nieuwe natuur is altijd SN. Deze kan ook buiten de EHS liggen. Particulieren die binnen het zoekgebied natuur willen aanleggen komen in aanmerking voor de SN-subsidie. De kaart is samen met de TBO's opgesteld, maar ook met Gelders Particulier Grondbezit en de organisatie Natuurlijk Platteland Oost. In eerste instantie was men tevreden met de kaart, maar in de praktijk blijkt dat het toch wat anders is gelopen. De TBO's zijn nu minder tevreden. De TBO's dachten namelijk dat zij de grond direct doorgeleverd kregen maar uiteindelijk bleek dit niet het geval te zijn. De mixcategorie op de kaart (zowel particulier natuurbeheer als verwerving t.b.v. TBO's mogelijk) leidt soms tot problemen. Als blijkt dat zowel de particulier als de TBO interesse heeft in een bepaald gebied gaat onze voorkeur uit naar de particulier. Dit leidt bij de TBO vaak tot onbegrip.</p> <p>Waar de provincie zich wel zorgen om maakt is of particulier doorgroeien van een basispakket naar een pluspakket. Nieuwe natuur is vaak begrensd in voor natuur kansrijke gebieden. Deze moeten dan wel zo goed mogelijk benut worden. Bij terreinbeheerders wordt er vanuit gegaan dat zij de goede instelling hebben om een natuurdoel te realiseren. Maar er bestaat ook een hoop wantrouwen rond het realiseren van natuur door terreinbeheerders. Als meer kwaliteit gerealiseerd moet worden, dan betreft het net zo goed de terreinbeheerders als de particulieren.</p> <p>Het zou wenselijk zijn om in de derde 6 jarige periode te kunnen zeggen dat je dat hebt gerealiseerd wat je voor ogen hebt. Maar in sommige gevallen is het ook niet mogelijk om een bepaald doeltype te realiseren.</p>

Provincie Utrecht

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	-
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	Een probleem uit de praktijk dat we veel horen is de lange afhandelingsperiode van ingediende aanvragen. Ook wordt geconstateerd dat er verschillen aanwezig zijn bij de taxatie als die wordt uitgevoerd voor de SN en de taxatie om indicatie te krijgen vooraf.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	"De lange procedure waaraan we gebonden zijn tussen beginpunt, het aanbieden van de grond en het eindpunt, het feitelijk doorleveren van de grond aan de desgewenste particulier. Hier staat in dit voorstel nu 24 maand voor. Dit is naar ons idee veel te lang. Uit de Pilot kwam naar voren dat hier echter weinig aan te doen is. Een aantal financiële knelpunten die optreden: Notariskosten, werkzaamheden DLG, Overdrachtsbelasting, Verschil tussen historische kostprijs van de grond en de prijs van de grond op het moment dat de grond aan het eind van traject wordt overgedragen.
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	-
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	ja, actief. De provincie heeft een speciale ambtenaar aangesteld die als loket functioneert voor aanvragen voor particulier natuurbeheer. Particulieren kunnen bij deze ambtenaar terecht voor concrete vragen over een mogelijke functiewijziging en particulieren worden geholpen bij de procedures. Daarnaast geeft de provincie een nieuwsbrief uit ten behoeve van particulier natuurbeheer. Via SBNL loopt een landelijk communicatietraject rond particulier natuurbeheer dat gekoppeld is aan de omslag zoals die door LNV in gang is gezet. Verder is de provincie zelf ook nog aan het onderzoeken op welke wijze hier verder op ingestoken kan worden. De provincie Utrecht beschikt daarnaast over een aanspreekpunt (dhr. A. Geerdes) voor particulieren met betrekking tot concrete vragen, mogelijkheden ed. op gebied van particulier natuurbeheer. Ook zijn er een aantal collega's actief met de realisering van de evz's die ook onderdeel uitmaken van de EHS.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	landgoedeigenaren

3c	Acties richting particulieren?	ambtenaar aangesteld, provinciaal loket, nieuwsbrief
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Beide. Binnen de gebieden met strategie particulier natuurbeheer wordt het mogelijk om gronden door te leveren aan particulieren die vervolgens gebruik maken van de functieverandering vanuit de SN. Binnen de strategie beheer wordt nog meer ingezet op het stimuleren en betrekken van particulieren bij de uitvoering en de realisering van de EHS. Er wordt minder EHS gerealiseerd door verwerving (nu 60%) en er wordt nu 40% door particulier natuurbeheer gerealiseerd
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
Ecologische criteria		
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Voor particulieren: bos, droge ND, niet natte graslanden, abiotiek vergt extra inspanning. Zie verder 4c
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	Hier is, naast een aantal eerdere uitgangspunten, pragmatisch mee omgegaan. In onderling overleg met de terreinbeherende organisaties, particulieren, UPG en agrarische natuurverenigingen
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	De provincie heeft met de notitie omslag naar meer particulier natuurbeheer twee strategieën waarmee gewerkt wordt. Een strategie verwerving (60%) en strategie beheer (40%) Kort geformuleerd kan gezegd worden dat in oost-Utrecht de nadruk komt te liggen op particulier natuurbeheer en in het natte Veenweide gebied in west-Utrecht op verwerving Particulier natuurbeheer vindt voornamelijk plaats op die plaatsen waar droge natuurdoelen gerealiseerd moeten worden. Deze zijn voor particulieren relatief eenvoudig uit te voeren. Particulier natuurbeheer vindt daarom met name plaats in de Langbroekerwetering, Utrechtse Heuvelrug en oost Utrecht. Verwerving van (nieuwe) natuur vindt vooral plaats op die plaatsen waar de inrichting complex is. Met name voor de natte doelen zijn vaak aanvullende maatregelen noodzakelijk die niet door particulieren kunnen worden opgelost. De strategie verwerving vindt daarom plaats waar natte natuurdoelen gerealiseerd moeten worden, dit zijn onder andere de veenweide gebieden in west Utrecht.
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	Zie 4c
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Zie 4c

	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	zoekgebied
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	-
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	-
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Er is geen overleg geweest met betrokken gemeenten bij de omslag naar natuurbeheer omdat deze omslag en de uitvoering daarvan voornamelijk bij de provincie ligt. Gemeenten dienen echter wel bij de daadwerkelijke omvorming van een perceel naar natuur binnen het betreffende bestemmingsplan de bestemming van perceel wijzigen. De betrokken gemeenten zijn niet geïnformeerd, maar zijn wel op de hoogte van de gebiedsplannen. De provincie kan geen voorbeelden aangeven waar gemeenten mee of tegen werken
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Het beleid is inmiddels uitgezet, waarbij door de provincie Utrecht is aangegeven dat particulier natuurbeheer een belangrijk onderwerp is en blijft bij de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur. Een probleem uit de praktijk dat we veel horen is de lange afhandelingsperiode van ingediende aanvragen. Ook wordt geconstateerd dat er verschillen aanwezig zijn bij de taxatie als die wordt uitgevoerd voor de SN en de taxatie om indicatie te krijgen vooraf. Een evaluatie van de omslag kan op dit moment nog niet echt het succes in beeld kan brengen, we zijn pas recent echt gestart met de doorvoering van deze werkwijze. Waar je op dit wel naar kan kijken is naar de problemen en knelpunten waar je tegen aanloopt op het moment dat een particulier aan natuurontwikkeling wil gaan doen of indien hij geïnteresseerd is om grond aan te kopen van DLG\BBL

Provincie Noord-Holland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging van de taakstelling betrokken?	Via IPO zijn afspraken met de provincie gemaakt
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	In het algemeen de waardebeoordeling en waardedaling van de grond ⁴ . Er is wel veel draagvlak, met name in Laag Holland en Veenweidegebied.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	Gebeurt niet, doet DLG
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	ja, actieve voorlichting. Er is een bureau ingehuurd die actief particulieren benaderd en er is regelmatig overleg met DLG. Er is daarnaast politieke wil om particuliernatuurbeheer te stimuleren.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, velg. landbouwgronden)	van landbouwers tot particulieren niet werkzaam in de landbouw
3c	Acties richting particulieren?	zie 3a
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	allebei. In de praktijk 90% aanbod van particulieren en 10% door doorlevering van BBL gronden.
3e	PSN 2007 opengesteld?	Ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Op alle gronden is particulier NB mogelijk
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	PNB is overal mogelijk
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	

⁴ Naar aanleiding van het interview gaf de provincie Noord-Holland aan dat dit knelpunt niet wordt ervaren, maar dat er wel knelpunten met betrekking tot de grote onzekerheid bij particulieren bestaan.

4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	Gebiedsplannen zijn leidend. Er wordt gestreefd naar eenheid van beheer, dit is echt noodzakelijk. Versnippering van eigendommen kan weer wel.
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Experts hebben vastgesteld voor welke gebieden welke pakketten kunnen en nodig zijn
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja, nota natuurbeheer 2005
5b	Beleid op kaart aangepast?	nee, alles is mogelijk
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	meeste gevallen 1 op 1, soms 10% ruimer (ruime jas) gekozen.
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	weet niet
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Gemeente heeft 9 maanden de tijd om de functiewijziging te regelen. Dit traject is de verantwoording vd particulier, provincie is hier niet actief
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	We hebben succes geboekt met PNB vooral in Noord Holland Midden. Er was een grote aanvraag (ca 500 ha) van vooral botanisch en weidevogelbeheer

Provincie Zuid-Holland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	"Er zijn niet veel financiële middelen om particulier natuurbeheer te realiseren. Door volledige peilgebieden is de doelgroep kleiner geworden. Doordat er op die manier grotere gebieden ontstaan, liggen er mogelijkheden voor gemeenschappelijk weiden. Een gezamenlijke exploitatie onder één terreinbeheerder, kan schaalvoordelen opleveren. Particulier natuurbeheer is door de concentratie van verdiepte en zakkende gebieden moeilijk realiseerbaar in Zuid-Holland. Particulier natuurbeheer zou voor sommige stedelingen die buiten willen wonen aantrekkelijk kunnen zijn. Deze groep is echter moeilijk bereikbaar.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	Er worden geen activiteiten ondernomen om de deelnamebereidheid van particulier natuurbeheer te vergroten. De provincie heeft in eerste instantie haar handen vol aan het Investeringsbudget Landelijk Gebied.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	Door de omslag naar volledige peilgebieden, bestaat de potentiële doelgroep hoofdzakelijk uit stoppende agrariërs. Er ligt wellicht ook een kans bij stedelingen die een boerderij kopen met omliggend land. Door de subsidie voor functieverandering kan een dergelijke aankoop aantrekkelijker worden.
3c	Acties richting particulieren?	De totale doelgroep wordt echter klein geschat. In 2000 is in Bodegraven Noord een experiment geweest om boeren geïnteresseerd te krijgen voor particulier natuurbeheer (dit liep buiten Programma Beheer om). Het is niet gelukt om deelnamebereidheid te creëren onder de boeren daar. In 2003/4 is een onderzoek bij Oud Ade gedaan naar deelnamebereidheid. Dat leverde niets op. In het kader van de herbegrenzing van de Krimpenerwaard monitoort DLG de belangstelling voor particulier natuurbeheer daar. De interesse van boeren wordt klein geschat. Zij blijven over het algemeen toch vanuit een landbouweconomisch oogpunt naar landbouwgrond kijken.

3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particuliereren, doorlevering BBL of beide?	
3e	PSN 2007 opengesteld?	beperkt
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Bij de herbegrenzing van de EHS zijn volledige peilgebieden begrensd. Dit geeft een efficiënter peilbeheer en is beter voor de natuur. Daardoor is echter een mix van landbouw en natuur niet goed mogelijk. Hierdoor zullen het vooral stoppende boeren zijn die in aanmerking komen voor particulier natuurbeheer. Alleen weide doelen, alleen in gebieden aangewezen in de verschillende gebiedsplannen
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	De vaststelling van de gebieden die aanmerking komen voor particulier natuurbeheer is gebaseerd op natuurdoeltypen. Particulier natuurbeheer is alleen mogelijk in aangewezen gebieden met weidedoelen. Dit soort natuurbeheer zal hoofdzakelijk een zaak zijn voor (stoppende) agrariërs. Andere natuurdoelen zijn door hen moeilijker te realiseren.
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particuliereren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	afstemming natuurdoelen aan abiotisch potentieel
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	1 op 1
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	Provincie is druk bezig met de ILG-afspraken. De beschikbare middelen worden vooral ingezet voor recreatie om de stad en Deltanatuur. Er worden prioriteiten gesteld. Daarbij wordt onder andere gekeken in welke gebieden actieve en passieve besturen zijn en waar ver gevorderde afspraken zijn.
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	

5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	Gemeenten hebben niet veel visie over het platteland. Over het algemeen hebben zij veel waardering voor de agrariërs en staan zij achter hun wensen.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	

Provincie Noord-Brabant

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging vd taakstelling betrokken?	
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	budgetten ILG voldoende? Men verwacht door invoering ILG niet voldoende middelen voor beheer over te houden
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	hoogte vergoeding, mogelijk alleen PNB waar een combinatie met andere economische activiteiten mogelijk zijn om PNB rendabel te houden
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	niet bekend
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	Geen echte voorkeur, men vraagt zich af of 600 ha PNB wel realistisch is. Men is niet actief met een groenloket oid.
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	
3c	Acties richting particulieren?	weinig
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	nog geen afspraken of actief beleid. Er wordt wel bestudeerd of doorlevering BBL gronden aan particulieren mogelijk is. BBL heft nu 300 ha, en men verwacht 100-200 ha toevoeging. Deze gaan hoogstwaarschijnlijk naar TBO
3e	PSN 2007 opengesteld?	ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	Er is een zeer gedetailleerde NTD kaart gemaakt waarin zowel omvang als kwaliteit van de EHS is vastgelegd.
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	beheer pakketten moeten aansluiten op de NTD
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	geen grootschalige natuur, natuurdoelen sterk afhankelijk van watersysteem
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB	ja, waar te veel versnippering (bij eigenaren) optreedt, voorkeur voor TBO

	het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	In gebieden waar relatie met watersysteem van belang is wordt zeker niet voor particulieren gekozen
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	1 op 1, gedetailleerde natuurdoelenkaart
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	PNB is 1 op 1 overgenomen
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	geen acties
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	

Provincie Zeeland

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging van de taakstelling betrokken?	Na initiatief LNV heeft provincie opvattingen kenbaar gemaakt, workshop over afstemming, wat is haalbaar, omslag is vertaald in natuur gebiedsplan
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	Verskil in inzicht met LNV. Provincie stelt 500 ha PNB, LNV stelt 1000ha, prov. doel is na aanleiding van wat realistisch en mogelijk is. Provincie vindt dat taakstelling moet worden aangepast
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	vergoedingen te laag, sommige eigenaren hebben 'principiële problemen; sommige eigenaren hebben de grond nodig voor hun bedrijf;
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	Geen problemen
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	mensen met idee die zelf aan de slag gaan, prioriteit EHS trekken we zelf aan
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	landgoederen loopt, agrariërs veel minder
3c	Acties richting particulieren?	voorlichting gekoppeld aan provinciaal beleid, inzet DLG, prioriteiten waar we zelf aan trekken (zie onder 3a)
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	aanbod particulieren
3e	PSN 2007 opengesteld?	Ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	grote eenheden niet, wel cultuurnatuur, maar in de praktijk is het 1ste niet uitgesloten, in de kop v Schouwen is een particulier die grootschalige natuur doet en op Zuid-Beveland is een particulier die cultuurgrasland heeft omgevormd in veenmosrietland
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	niet absoluut vastgelegd, meer als leidraad. PNB niet met ingewikkelde peilbeheer etc., hoewel ook niet uit te sluiten is. Natuurdoelen staan in natuurgebiedsplan. Deze doelen worden in overleg met particulier zonodig verijnd.
4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	geen grootschalige natuur, wel cultuurnatuur, maar zie 4a.

4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	ja, eenheid van beheer is noodzakelijk, bij gedeelde eigendom dan eenheid v beheer een eis, staat in natuurgebiedsplan. Gebiedsnivo afspraken contractueel vastgelegd. Opstartfase ingewikkeld voor particulieren
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	Eisen zijn identiek.
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	nee, PNB in gebiedsplannen verwerkt
5b	Beleid op kaart aangepast?	in natuur gebiedsplannen, PNB kan in principe in alle nieuwe natuur
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	particulier is niet afgezet op kaart, alleen nieuwe natuur
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	ILG werkt nog met 1000 ha, zie ook 2a
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	niet expliciet geregeld, er zijn wel afspraken met gemeente om mee te werken aan bestemmingswijziging, nog geen problemen gehad, maar ook niet gecontroleerd
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Budgetten voor PB zijn volstrekt onvoldoende. Met ILG is dit probleem alleen maar groter geworden.

Provincie Limburg

1	In hoeverre is de provincie bij het voortraject van de wijziging van de taakstelling betrokken?	
	Vragen Knelpunten	
2a	Worden er knelpunten voorzien in de realisatie taakstelling? Welke, waarom, zijn oplossingen voorhanden?	In april 2007 is een enquête uitgezet naar 1500 particulieren (potentieel en actueel) naar de knelpunten PNB. Deze knelpunten worden naar aanleiding hiervan geïnventariseerd.
2b	Zijn er knelpunten in de realisatie die specifiek gelden voor PNB gelden in natuurdoel(typ)en/PB pakketten voorzien? (bureaucratisch, kosten, kennis particulier, te laag ambitieniveau part.)	Veel werk om alle vergunningen + ontheffingen te krijgen, hoogte vd subsidiebijdragen onvoldoende, fiscale regelingen, vergoedingen vd wijze van bepalen waardedaling (part krijgt 15% bovenop waardedaling van provincie als compensatie), kavelruil v gronden voor PNB buiten EHS, omzetten natuur v landbouwgrond omstreden. Probleemonkruiden bij PB
2c	Zijn er binnen de provincie knelpunten met betrekking tot het ontbreken van de quota-boekhouding van DR specifiek voor particulieren?	
	Vragen stimulering particulieren	
3a	Wordt er ingezet op particulier natuurbeheer? Hoe? Waarom wel/niet?	DLG krijgt van de provincie uren om voorlichting en presentaties te verzorgen. Daarnaast is een prestatieafpraak met DLG gemaakt en een werkgroep (TBO, natuurverenigingen, DLG en DR) opgesteld die per kwartaal bijeenkomt om stand v zaken te bespreken. Bij de reconstructies wordt door provincie gebruik gemaakt voor PNB
3b	Wie zijn de particulieren die mogelijk in aanmerking komen voor PNB volgens de provincie? En waar wordt aan gedacht (landgoederen, vmlg. landbouwgronden)	In principe iedereen, over het algemeen stoppende agrariërs en een deel nieuwe landgoed eigenaren
3c	Acties richting particulieren?	zie vraag 3a
3d	Wordt PNB gerealiseerd door alleen aanbod gronden particulieren, doorlevering BBL of beide?	Beide
3e	PSN 2007 opengesteld?	Ja
	Ecologische criteria	
4a	Welke ecologische criteria worden gehanteerd bij de toewijzing naar PNB en is deze anders dan TBO's?	De provincie streeft naar kwaliteit van natuur waarbij beheer een hulpmiddel is. Voor beheerpakketten worden soms maar 15 soorten gemonitord maar het gaat juist om de ecologisch interessante soorten. Er zijn met DLG gesprekken over het afsluiten van beheerpakketten
4b	Zijn er afspraken gemaakt over te realiseren natuurdoelen? Anders dan met TBO's?	via beheerpakketten is dit in principe geregeld. Straks misschien de mogelijkheid om pakketten beter te regelen. Via BBL gronden kunnen meer aanvullende eisen aan particulieren (type pakket ed.) gesteld worden dan wanneer particulier zelf met gronden komt

4c	Welke natuurdoel(typ)en/PB pakketten zijn door particulieren te realiseren en welke niet? Waarom wel/niet?	Grootschalig beheer in principe TBO, maar er is geen a priori reden te veronderstellen dat particulieren dit ook niet kunnen. Als particulieren de provincie kunnen overtuigen dan mogen zij dit ook doen, sommige (er zijn voorbeelden) particulieren gaan zelfs verder dan TBO's
4d	Wordt bij de toewijzing rekening gehouden met mogelijke effecten op versnippering? NB het gaat hier niet om versnippering in eigendommen, maar versnippering in natuurdoeltypen en areaal natuurgebied.	er wordt gestreefd naar eenheid in beheer.
4e	Hoe is de realisatie PNB afgestemd op abiotisch potentieel (waterstand, stikstofdepositie, gebrek aan zaadbank/zaden in omgeving), hoe? Anders bij TBO's?	provincie heeft hier geen goed zicht op omdat aanvragen via DLG lopen. Terugkoppeling over beheerpakket en abiotisch potentieel is wel gewenst. Landschapspakketten zijn in sommige gevallen ook zeer interessant (vanuit ecologisch perspectief) en worden ook door particulieren aangevraagd
	Planologie ed.	
5a	Beleidsnotitie PNB vastgesteld?	ja, wel een visie over PNB
5b	Beleid op kaart aangepast?	ja, gebiedsplannen
5c	Is de begrenzing voor PNB strikt en wijkt deze af van deze bij TBO's? (1 op 1 of zoekgebied)	1 op 1
5d	Is de taakstelling van de omslag voor PNB opgenomen in het ILG, en hoe is dit verwerkt in de convenanten?	de taakstelling is verankerd in het meerjarenprogramma (ILG)
5e	Omslag beleid ook binnen ILG 1 op 1 overgenomen?	
5f	hoe is de doorwerking van part NB in de gemeentelijke bestemmingsplannen geregeld, wie doet dit, wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt de zekerstelling vd natuurfunctie gecontroleerd?	er is wel enig contact, gemeente beschikt over EHS begrenzing. Provincie heeft ondergeschikte rol en dit is meer een zaak tussen aanvrager en gemeente. Omdat we niets horen gaan we ervan uit dat dit goed gaat.
6	Zijn er nog punten die relevant zijn en hier niet gesteld zijn?	Provincie heeft een aanvullende regeling voor de waardevermindering landbouwgronden naar functiewijziging natuur. Deze aanvulling bedraagt 15% dus 95% vd waardedaling wordt in Limburg vergoed. Daarnaast is er een subsidieregeling voor intermediairen (€500 voor SN en € voor SAN per ha grond). Desondanks is er weinig animo. We zijn nu een half jaar bezig en de belangstelling neemt nu wel toe.

Vragenlijsten Natuurmonumenten

1	Wat is uw naam en functie bij Natuurmonumenten?	<i>Wim Goedhart. Extern beleid regio Gelderland</i>
2	Wat merkt u van de omslag en van de realisatiestrategie, die de provincie hanteert. Is er daardoor iets veranderd voor uw werk?	Ja, in sterke mate. Door beleid van provincie in 3 verwervingscategorieën (publiek, particulier en mix) en vangnetrol terreinbeheerders is rol sterk veranderd. Heeft geleid tot meer procedurestappen, meer benodigde tijd en meer 'gedoe' over procedurestappen. Bij aanpassing gebiedsplan moet GS ook een realisatiestrategieplan vaststellen en dat loopt niet altijd parallel. Heeft zelfs tot rechtszaak geleid tussen particulier en provincie.
3	Hoe is deze strategie volgens u tot stand gekomen (bijvoorbeeld via overleg met betrokkenen)? Bent daarbij betrokken geweest? Op welke wijze?	Vindt nog steeds plaats in overleg met alle partijen, momenteel in het 'ontmischen van de mixcategorie' in publiek of particulier
4	Wordt u benaderd door particulieren voor overeenstemming over beheer in een gebied of vragen over hoe beheer moet worden uitgevoerd en heeft u daar voorbeelden van?	In beperkte zin. Als meer behoefte aan feiten is graag even laten weten, moet ik even wat meer ervaringsexpertise bij beheerders aanboren.
5	Hoe vindt de selectie van terreinen t.b.v. Natuurmonumenten nu plaats? Is er duidelijkheid over bestemming van terreinen?	Is kaart met realisatie NM en vangnet NM wanneer er geen particuliere interesse is.
6	Merkt u iets over de doorlevering van BBL gronden aan NM, en wanneer BBL gronden niet aan Natuurmonumenten worden doorgeleverd maar aan particulieren, heeft dit betrekking op het te hanteren beheer of inrichting	Ja, BBL-gronden met realisatiestrategie publiek NM worden aan NM doorgeleverd Doorlevering van BBL gronden aan particulieren vind zowel plaats t.a.v. beheer of inrichting, maar ook beiden
7	Wijzigt Natuurmonumenten haar strategie ten aanzien van de doorlevering van BBL gronden, gaat men zelf actief op zoek naar gronden, of was dit al het geval? Om hoeveel ha gaat het en welke natuurdoeltype(n) en beheer?	We gingen al actief op zoek naar gronden, met BBL werden werkafspraken gemaakt t.a.v. meest effectieve strategie t.a.v. gestelde beleidsdoel. Ha's en natuurdoeltypen kan ik navragen als daar behoefte aan is.
8	Zijn er ecologische criteria te benoemen waar de provincie voorkeur geeft aan een TBO (Natuurmonumenten) en welke criteria bij particulieren?	Nee, criteria vinden weerslag in eenheid van beheer of afronding van beheer of effectiviteit van inrichtingsmaatregelen, voornamelijk dus op beheertechnische criteria, niet op ecologisch-inhoudelijke criteria
9	Welke knelpunten/problemen doen (of deden) zich voor bij de	-Mix categorie is moeilijk werkbaar, -via openbaar proces aanbieden van BBL-gronden aan mogelijk

	implementatie van de omslag? Welke oplossingen zijn gevonden?	geïnteresseerden is arbeidsintensief -langdurige administratieve procedures
10	Hoe kijkt u aan tegen de realisatie van particulier beheer met Functiewijziging tot nu toe? Waar gaat het goed en waar zitten nog problemen? Oplossingen?	-Krijg indruk dat er heel veel geprobeerd wordt om met allerlei opties particulieren in het zadel te helpen en pas in een allerlaatste stadium aan TBO's gedacht wordt
11	Zijn er relevante punten ten aanzien van de omslag naar particulier natuurbeheer die hier niet zijn genoemd maar wel relevant zijn voor Natuurmonumenten en hier benoemd moeten worden?	Particulier beheer lijkt in Gelderland meer een politiek doel te dienen in de zin van 'andere handen aan het bed van de EHS' dan een doel om de EHS snel te realiseren: 'meer handen aan het bed van de EHS'. Doelen en middelen worden omgedraaid. Afwegingen t.a.v. beste strategie realisering EHS –zowel kwantiteit als kwaliteit- moeten een ecologisch-inhoudelijke inslag hebben.
11	Zijn er relevante punten ten aanzien van de omslag naar particulier natuurbeheer die hier niet zijn genoemd maar wel relevant zijn voor Natuurmonumenten en hier benoemd moeten worden?	Wat in discussies over Omslag ontbreekt, is het besef dat ontwikkeling van nieuwe natuur meer is dan alleen een technische actie. Een professionele organisatie (en dat is soms ook een grote particulier) is bezig met integrale gebiedsontwikkeling. Daarbij wordt samengewerkt met andere beheerders zoals de waterschappen t.b.v. het waterbeheer. Maar ook met landbouwers in de omgeving en gemeenten en provincie. Verbindingen waarbij bijvoorbeeld ook ontsnipperingsmaatregelen aan wegen aan de orde zijn. Er worden dus kansen gemist door deze versnippering en overdracht van in wezen zeer belangrijke maatschappelijke taak aan (goedwillende) amateurs. Ook een goed voorbeeld is de recreatie. Bij de TBO is het logisch dat de nieuwe natuur beleefbaar wordt gemaakt voor omwonenden en recreanten. Dat betekent de aanleg van parkeerplaatsen, wandelroutes, uitkijpunten, voorlichtingsbebording, etc. Kleine particulieren kunnen / willen hier niet aan beginnen waardoor de omslag eigenlijk de betrokkenheid van de bevolking met het natuurbeheer eerder vergroot dan verkleind, wat een van de doelstellingen is.

1	Wat is uw naam en functie bij Natuurmonumenten?	<i>Bart van Luijk, rentmeester regio Overijssel/Flevoland en Menno Huges, extern beleid regio Ov/FI.</i>
2	Wat merkt u van de omslag en van de realisatiestrategie, die de provincie hanteert. Is er daardoor iets veranderd voor uw werk?	Meer en meer wordt de nadruk gelegd op realisatie van natuur door particulieren. De vanzelfsprekendheid dat grond (nieuwe natuur) wordt verworven voor NM is weg. Als iets niet vanzelfsprekend is, betekent dat overal discussie over moet worden gevoerd. Dit leidt tot vertraging, kost energie en arbeidstijd en dus ook tot het missen van kansen. NM heeft het gevoel veel meer te moeten "knokken" om doelen te halen. BBL is zeer passief.

3	Hoe is deze strategie volgens u tot stand gekomen (bijvoorbeeld via overleg met betrokkenen)? Bent daarbij betrokken geweest? Op welke wijze?	Strategie is opgesteld door provincie, waarbij de NB-organisaties wel betrokken zijn, met name door aanwijzen van afrondingen die voor hen heel belangrijk zijn. Deze staan op de kaart als 'doorleveren aan TBO'. Maar provincie is politiek zeer voor particulier natuurbeheer. Dus grote delen zijn aangewezen als 'particulier' met de TBO als vangnet, en ook in de afrondingsgebieden mogen particulieren aan de gang. Dit levert een beeld dat de TBO op de laatste plek is gezet, maar in het merendeel van de gevallen toch de eindbeheerder wordt, waardoor de realisatieweg is verlengd.
4	Wordt u benaderd door particulieren voor overeenstemming over beheer in een gebied of vragen over hoe beheer moet worden uitgevoerd en heeft u daar voorbeelden van?	Door particulieren wordt wel samenwerking gezocht, zij het op zeer beperkte schaal. In één geval wenst de particulier dat NM (tegen betaling) het beheer van zijn terrein uit gaat voeren. Advies vragen komen wel binnen, maar dit legt een te grote belasting op onze eigen mensen die niet al te veel tijd kunnen steken in het (gratis) adviseren van particulieren. Bij directe burens zal dit sneller gebeuren dan in andere situaties. Dit overleg vergt echter veel tijd. Ook bij bijv. inrichting in LI verband, waar simpelweg meer mensen mee moeten praten, mee moeten beslissen.
5	Hoe vindt de selectie van terreinen t.b.v. Natuurmonumenten nu plaats? Is er duidelijkheid over bestemming van terreinen?	Er is in Overijssel een invloedssferenkaart m.b.t. welk perceel naar welke TBO gaat. Onduidelijkheid bestaat over de verdeling naar particulier beheer versus TBO. Een gegadigdenkaart is in de maak maar laat wel erg lang op zich wachten.
6	Merkt u iets over de doorlevering van BBL gronden aan NM, en wanneer BBL gronden niet aan Natuurmonumenten worden doorgeleverd maar aan particulieren, heeft dit betrekking op het te hanteren beheer of inrichting	Momenteel worden weinig gronden doorgeleverd aan NM. Ook doorlevering aan particulieren vinden weinig plaats. Doorlevering aan particulieren lijken geen betrekking te hebben op te hanteren beheer of inrichting. Gezien de politieke wens om meer particulier beheer te halen, wordt zo mogelijk grond aan particulieren doorgeleverd.
7	Wijzigt Natuurmonumenten haar strategie ten aanzien van de doorlevering van BBL gronden, gaat men zelf actief op zoek naar gronden, of was dit al het geval? Om hoeveel ha gaat het en welke natuurdoeltype(n) en beheer?	In De Wieden is NM zelf actief in verwerving. Ook elders in de provincie ligt het in de bedoeling, gegeven de passieve houding van BBL, zelf de grondverwerving ter hand te nemen of dit uit te besteden aan derden. Geen onderscheid naar natuurdoeltype of beheer. Prioriteit wordt gelegd bij belangrijke afrondingen, zeker als daarmee de milieukwaliteit (met name waterstanden) kan worden verbeterd van natuurgebieden.
8	Zijn er ecologische criteria te benoemen waar de provincie voorkeur geeft aan een TBO (Natuurmonumenten) en welke criteria bij particulieren?	In principe is wel het uitgangspunt geweest dat als een gebied integraal beheer vraagt, dit beter bij 1 eindbeheerder kan komen. Daarbij gaat het om (extreme) aanpassingen waterbeheer, zoals moerasontwikkeling en integrale begrazing. In de praktijk zijn dit meestal ook afrondingen van bestaande grote natuurgebieden. De provincie zal echter positief reageren als een particuliere eigenaar in zo'n gebied zelf SN zal aanvragen, omdat zij redeneert dat er dan

		goede afspraken kunnen worden gemaakt met de TBO. Wij zien dit als groot bezwaar omdat dit efficiënt beheer frustrereert. Wij moeten dan over iedere ingreep met waterstanden, begrazing, maar ook bijv. recreatieve ontsluiting, gaan onderhandelen met de particulier. Of andersom, een particulier wil een vorm van natuurbeheer gaan uitvoeren die natuurdoelen op lange termijn frustreren. Als wij daar dan tegen zijn, levert dat een conflict en misverstanden op.
9	Welke knelpunten/problemen doen (of deden) zich voor bij de implementatie van de omslag? Welke oplossingen zijn gevonden?	Onduidelijkheid of perceel naar particulier gaat of naar TBO. Nog geen oplossing voorhanden. Dit veroorzaakt vertraging, verlies aan energie en tijd. Versnippering van natuurgebieden begint zich te manifesteren. Bij de TBO's zijn er vraagtekens bij het behalen van natuurdoelen, inzet om milieukwaliteit te verbeteren, deskundigheid en het uitblijven van bijkomend beheer zoals recreatieve ontsluiting en het betrekken van de bevolking bij het natuurbeheer d.m.v. voorlichting en educatie.
10	Hoe kijkt u aan tegen de realisatie van particulier beheer met Functiewijziging tot nu toe? Waar gaat het goed en waar zitten nog problemen? Oplossingen?	Niet veel ervaring; ook lastig voor ons om particulieren te beoordelen. Er zijn zeker goede voorbeelden; met name de grotere landgoederen, waar deskundigheid is en waar met goede doelstellingen wordt gewerkt. Maar er zijn ook slechte voorbeelden, vooral de kleinere particulieren die aan hobbyen slaan, en veelal eigen doelen hebben, variërend van een mooie tuin, tot ruimte voor jongvee, etc. In één geval is ons bekend dat de beoogde inrichting (en natuurdoeltype?) is gewijzigd op verzoek van de particulier tegen de wens van NM in. In een gebied waar wij een keer hebben kunnen rondkijken, was onze indruk dat de natuurontwikkeling niet erg deskundig is uitgevoerd. Er staan nu 4 rode lijstsoorten, maar bij deskundige uitvoering en beheer waren dat er wel 20 geweest. Ook worden door particulieren soms discutabele claims gelegd, zoals een paardenfokker, die ruimtegebrek heeft, en dan opeens gronden wil hebben voor natuurbeheer. Van Waterschap Regge en Dinkel vernamen wij dat er nieuwe natuur langs de Regge naar particulieren is gegaan, die niet willen meewerken aan de plannen om de Regge weer haar natuurlijke loop krijgt (waar de TBO's samen met de waterschappen aan werken).

1	Wat is uw naam en functie bij Natuurmonumenten?	<i>Petra Ket. Medewerker extern beleid Regio NH en Utrecht m.n. bezig in de provincie Utrecht</i>
2	Wat merkt u van de omslag en van de realisatiestrategie, die de provincie hanteert. Is er daardoor iets veranderd voor uw werk?	Er is in mijn werk in beperkte mate wat veranderd. In de invloedssfeer van NM in Utrecht is voor het overgrote deel de realisatiestrategie verwerving t.b.v. terreinbeheerder aan de orde. Voor slechts enkele

		onderdelen niet. Mijn collega's die met grondverwerving bezig zijn merken er meer van o.a. de langere procedures en de grote onduidelijkheid m.n. in het begin. Ook gaat er relatief veel provinciale tijd in de particulieren zitten. Tijd die wij als NM vaak zelf in projecten steken.
3	Hoe is deze strategie volgens u tot stand gekomen (bijvoorbeeld via overleg met betrokkenen)? Bent daarbij betrokken geweest? Op welke wijze?	Er is met ons en andere terreinbeheerders overlegd over welke strategie waar. Daarbij was zowel ik als onze beheerders aanwezig. Uitgangspunten daarbij waren o.a. afrondingen d.m.v. van verwerving. Dit overleg is goed verlopen maar kende wel de druk van 40%. Wij hadden zelf overigens aangedrongen op het bilaterale gesprek NM-provincie (i.p.v. alle terreinbeheerders in een keer om de tafel) om meer ruimte voor de inhoud te hebben. Zelf was de provincie daar niet op gekomen.
4	Wordt u benaderd door particulieren voor overeenstemming over beheer in een gebied of vragen over hoe beheer moet worden uitgevoerd en heeft u daar voorbeelden van?	Nee, en voor zover ik weet mijn beheerders in Utrecht ook niet. In Utrecht zijn de particulieren geconcentreerd in die delen waar wij zelf minder zitten.
5	Hoe vindt de selectie van terreinen t.b.v. Natuurmonumenten nu plaats? Is er duidelijkheid over bestemming van terreinen?	Invloedssferen en bestemmingen zijn helder
6	Merkt u iets over de doorlevering van BBL gronden aan NM, en wanneer BBL gronden niet aan Natuurmonumenten worden doorgeleverd maar aan particulieren, heeft dit betrekking op het te hanteren beheer of inrichting	-
7	Wijzig Natuurmonumenten haar strategie ten aanzien van de doorlevering van BBL gronden, gaat men zelf actief op zoek naar gronden, of was dit al het geval? Om hoeveel ha gaat het en welke natuurdoeltype(n) en beheer?	Wij zijn zelf ook actief op de aankoopmarkt. De aankoop gaat meestal via DLG/BBL maar wij spelen daarin een zeer actieve stimulerende rol. Dat is niet echt veranderd door de omslag. Het tweede deel van de vraag begrijp ik niet.
8	Zijn er ecologische criteria te benoemen waar de provincie voorkeur geeft aan een TBO (Natuurmonumenten) en welke criteria bij particulieren?	De provincie heeft m.n. de grootschalige natuur met ingewikkelder natuurdoelen bij de TBO's gelegd. De criteria zijn ook met ons gedeeld en opgeschreven.
9	Welke knelpunten/problemen doen (of deden) zich voor bij de implementatie van de omslag? Welke oplossingen zijn gevonden?	De procedure bij aanbidding aan particulieren is erg lang, maar hierover zal Jan Spijkerboer vast meer informatie gegeven hebben.
10	Hoe kijkt u aan tegen de realisatie van particulier beheer met	In Utrecht zijn grote gedeeltes van de EHS in de Gelderse Vallei die onder de voorkeursstrategie

	Functiewijziging tot nu toe? Waar gaat het goed en waar zitten nog problemen? Oplossingen?	particulieren vallen. Er is daarmee ook geen terreinbeheerder mee die actief het provinciale proces van realisatie EHS opjut, zoals wij dat doen in De Venen. Het realisatietempo is ontzettend laag en daarvoor is nog geen oplossing gevonden. We worden gedwongen te wachten tot de evaluatie klaar is om dan de conclusie te kunnen trekken die we als wisten: het gaat zo niet lukken.
11	Zijn er relevante punten ten aanzien van de omslag naar particulier natuurbeheer die hier niet zijn genoemd maar wel relevant zijn voor Natuurmonumenten en hier benoemd moeten worden?	Er bestaat de neiging (in woord alleen nog maar) om natuurdoelen aan te passen aan de mogelijkheden die particulieren hebben, dus minder ingewikkelde natuurdoelen. Het is de vraag als de evaluatie oplevert dat het nog niet hard genoeg gaat, dit de oplossing zal worden. En dat is ongewenst.

1	Wat is uw naam en functie bij Natuurmonumenten?	<i>Nynke Bosma medewerker extern beleid Overijssel en Flevoland</i>
11	Zijn er relevante punten ten aanzien van de omslag naar particulier natuurbeheer die hier niet zijn genoemd maar wel relevant zijn voor Natuurmonumenten en hier benoemd moeten worden?	In Flevoland was voor de omslag de meeste EHS al gerealiseerd en heerst een grote mate van scheiding van functies, geen traditie van landgoederen, kortom, weinig tot geen belangstelling voor particulier natuurbeheer. Er is echter door een particulier een golfbaan gerealiseerd in de EHS. Voor zover ik kan achterhalen heeft hij hierop geen PB aangevraagd. Provincie wil echter niet de EHS herbegrenzen (golfbaan uit de EHS en elders EHS begrenzen waar dan echte natuur gerealiseerd kan worden). Eén van de argumenten is: hier is een stuk EHS in beheer bij een particulier en aangezien we toch al niet kunnen voldoen aan de taakstelling van voldoende particulier natuurbeheer, gaan we dat niet verschuiven. Oftewel: particulier natuurbeheer als doel i.p.v. middel. Consequentie van dat de EHS begrenzing erop blijft, is ook dat de betreffende ondernemer wel ook PB-subsidie zou kunnen aanvragen. Principiële knelpunt: golfbaan mag binnen EHS, het is zelfs mogelijk natuurgeld ervoor te krijgen, terwijl inrichting en vooral gebruik (hele dag mensen, niet "op wegen en paden") optimale natuurresultaten in de weg staan.

Bijlage 4 Verslagen gesprekken provincies december 2006.

Telefonisch interview met dhr. Foppe Voogd, beleidsmedewerker Natuur en Landbouw, productgroep Landelijk gebied, provincie Drenthe, 15 december 2006

Vooraf

De provincie Drenthe geeft met een klein team van DLG en provinciale medewerkers gestalte aan de omslag in Drenthe.

Implementatie van de omslag

In de notitie *omslag van verwerving naar beheer* zijn de uitgangspunten voor de realisatiestrategie voor particulier natuurbeheer uitgewerkt. Daarin zijn de inzet en doelen vormgegeven en de manier waarop de provincie het particulier beheer gestalte wil geven.

Naar aanleiding van de omslag is de notitie gemaakt. DLG is betrokken geweest bij de opzet van de notitie. Ook terreinbeherende organisaties en andere maatschappelijke organisaties en overheden hebben de mogelijkheid gehad om hun inbreng te leveren op de notitie. Er zijn gebiedscommissies en landinrichtingscommissies bezocht om hen op de particulier natuurbeheeropgave te attenderen. Begin 2007 wordt de balans opgemaakt van deze inventarisatie en wordt de verdere strategie voor uitvoering bepaald. Er is voorlichting gegeven aan gemeenten over het particulier natuurbeheerbeleid. Er zijn goede contacten met de gemeenten. De ruimtelijke ordening is leidend voor de realisatie van particulier natuurbeheer. Daarin is de rol van de gemeenten ook van belang. Er zijn over het algemeen geen problemen tussen particulieren en gemeenten of tussen provincie en gemeenten op het gebied van realisatie van particulier natuurbeheer. Terreinbeherende organisaties hebben bedenkingen omtrent particulier natuurbeheer. Zij werken en denken echter wel mee aan het bijbehorende beleid.

In het *Integraal gebiedsplan natuur- en landschapsdoelen in Drenthe* staan de begrensde gebieden, en daarmee de gebieden waar particulier natuurbeheer mogelijk is, aangegeven. Dit plan is in 2006 geactualiseerd.

In Drenthe was vrijwel overal binnen de begrensde gebieden particulier natuurbeheer al mogelijk. Daarom is er nimmer aanleiding geweest om naar aanleiding van de omslag het gebiedsplan aan te passen. Er is al behoorlijk veel particuliere natuur gerealiseerd. Tevens is er relatief veel aanvraag.

Interesse

In Drenthe wordt een gebiedsgerichte aanpak nagestreefd. Hierdoor doen zich tot op heden de particuliere aanvragen voor op de plaatsen waar deze goed passen. Daarom wordt de mogelijkheid van particulier natuurbeheer tot nu toe nergens uitgesloten.

De meest toegepaste vorm van particulier natuurbeheer is bosaanleg. Dat past ook goed bij de wens van de betrokken particulieren. Dit zijn vooral landgoedeigenaren. Agrariërs tonen wel interesse. Er zijn echter nog geen overeenkomsten met hen gesloten.

Het is niet duidelijk hoeveel belangstelling er voor de regeling is, uitgedrukt in hectares. Hier komt komend voorjaar meer inzicht in. Ook dit jaar zijn er weer nieuwe aanvragen. Waarschijnlijk zal de vraag het subsidieplafond overstijgen. De realisatie is in Drenthe tot nu toe groter geweest dan in andere provincies. In Drenthe zijn relatief veel mensen die bos aanleggen eigenaren van nieuwe landgoederen. Daarom is bosaanleg interessant voor functiewijziging. Deze twee elementen zullen van invloed zijn geweest op de belangstelling. Mogelijkerwijs hebben de toegenomen maatschappelijke acceptatie en daarna belangstelling ook bijgedragen aan het resultaat tot nu toe.

Knelpunten

Gesubsidieerde bosaanleg was na de omslag alleen nog maar in de EHS mogelijk, terwijl er ook buiten de EHS belangstelling was en bosaanleg daar al in gang was gezet. In het kader van de afspraken die al gemaakt waren, zijn er SAN-hectares geruild voor SN-ha. Het totale aantal SN-ha is beperkt in vergelijking met de potentiële vraag. Omdat ook de verwerving goed liep, zou provincie Drenthe ook een uitbreiding van het aantal EHS-hectares in kunnen vullen.

Het budget voor particulier natuurbeheer voor 2007 is waarschijnlijk te laag gezien de vraag. Ook de komende jaren zal financiering een knelpunt zijn.

Door de particulieren zelf zijn de volgende aspecten als knelpunt genoemd:

- Te lage beheersvergoeding;
- Lange procedures
- Onbetrouwbare overheid.

Activiteiten

Momenteel worden er voornamelijk gebiedsgericht activiteiten ondernomen op het gebied van particulier natuurbeheer.

Overall mening over de beleidsprestaties

De provincie is positief over de regeling particulier natuurbeheer. Er is veel vraag naar. Het is jammer dat het ten koste moet gaan van de verwervingsstrategie. Er was in veel gebieden al op verwerving ingezet en er was al veel tijd in gestoken. Tevens heeft de omslag invloed op de mogelijkheden voor het hele gebied. Gebiedsruil is bijvoorbeeld minder toepasbaar. Het belemmert bijvoorbeeld de mogelijkheden tot integrale aanpak in een gebied met bijvoorbeeld verplaatsing van agrarische bedrijven.

Na de vaststelling van het gebiedsplan 2006 is het quotum beheersgebied en natuurgebied in Drenthe als volgt verdeeld.

	Beheersgebied	Natuurgebied
Begrensd per 1 november 2003		
inclusief wijzigingen 2004, 2005	8536 ha	13.766 ha
Reservering stergebieden		283 ha
Reserveringen overig		285 ha
Reservering SAN	170 ha	
Reservering Nationaal Landschap		31 ha
Reservering verbindingzones		164 ha
Begrensd voor bebossing		397 ha
Quotum voor bebossing		81 ha
Vrij beschikbaar	-79 ha	6 ha
totaal	8627 ha	15013ha
Robuuste Verbindingen begrensd 1 ^e tranche		1.173 ha
Robuuste verbinding reservering 1 ^e tranche		452 ha
Robuuste Verbinding reservering 2 ^e tranche		1.200 ha
Totaal		2825 ha

Bron: Integraal gebiedsplan natuur- en landschapsdoelen in Drenthe

Telefonisch interview met Peter Kamminga (kp.kamminga@pzh.nl), afdeling Groen, provincie Zuid-Holland, 7 december 2006

Vooraf

Dhr. Kamminga was tot voor kort coördinator EHS, waar ook particulier natuurbeheer onder viel. Deze taak wordt nu overgenomen door dhr. Kooiman en dhr. Bouwmeester. Dhr. Kamminga houdt zich nu bezig met dossier Vitaal Platteland. Dit dossier bevat onder andere verbreding, agrarisch natuurbeheer, bodem (veenweideproblematiek, verzilting, aardheidkundige waarden, plattelandsrecreatie).

Natuurgebiedsplannen

Er is bepaald waar de provincie particulier natuurbeheer zou willen hebben. Dit is vastgelegd in natuurgebiedsplannen. In de nieuwe plannen zijn de gebieden vastgelegd op kaart. In de oudere plannen zijn ze beschreven. Alle plannen zijn al van kracht. Het natuurgebiedsplan van de Krimpenerwaard wordt momenteel aangepast. Daar moeten de natuurdoelen van de nieuwe herbegrenzing nog scherper in beeld komen.

Gebieden die in aanmerking komen voor particulier natuurbeheer

De vaststelling van de gebieden die aanmerking komen voor particulier natuurbeheer is gebaseerd op natuurdoeltypen. Particulier natuurbeheer is alleen mogelijk in aangewezen gebieden met weidedoelen. Dit soort natuurbeheer zal hoofdzakelijk een zaak zijn voor (stoppende) agrariërs. Andere natuurdoelen zijn door hen moeilijker te realiseren.

Bij de herbegrenzing van de EHS zijn volledige peilgebieden begrensd. Dit geeft een efficiënter peilbeheer en is beter voor de natuur. Daardoor is echter een mix van landbouw en natuur niet goed mogelijk. Hierdoor zullen het vooral stoppende boeren zijn die in aanmerking komen voor particulier natuurbeheer.

Zuid-Holland heeft geen landgoederenzone, waardoor andere natuurdoelen moeilijk door particulieren, als zijnde niet-agrariërs zijn te realiseren. Er is wel een landgoederenregeling in de provincie. Deze ligt buiten de EHS. Een mix van een landgoed en particulier natuurbeheer is wel mogelijk als een nieuw landgoed aan de EHS grenst. Daarbij geldt de eis dat de gebouwen buiten de EHS liggen en minstens 5 ha buiten de EHS wordt gerealiseerd, aansluitend kan de rest binnen de EHS komen. Voor de 5 ha erbuiten zijn de instrumenten inrichtings- en functiewijzigingssubsidies niet van toepassing. De ontwikkeling van een mix van landgoed en particulier natuurbeheer is echter moeilijk te sturen.

Doelgroepen

Door de omslag naar volledige peilgebieden, bestaat de potentiële doelgroep hoofdzakelijk uit stoppende agrariërs. Er ligt wellicht ook een kans bij stedelingen die een boerderij kopen met omliggend land. Door de subsidie voor functieverandering kan een dergelijke aankoop aantrekkelijker worden.

De totale doelgroep wordt echter klein geschat. In 2000 is in Bodegraven Noord een experiment geweest om boeren geïnteresseerd te krijgen voor particulier natuurbeheer (dit liep buiten Programma Beheer om). Het is niet gelukt om deelnamebereidheid te creëren onder de boeren daar. In 2003/4 is een onderzoek bij Oud Ade gedaan naar deelnamebereidheid. Dat leverde niets op. In het kader van de herbegrenzing van de Krimpenerwaard monitoort DLG de belangstelling voor particulier natuurbeheer daar. De interesse van boeren wordt klein geschat. Zij blijven over het algemeen toch vanuit een landbouweconomisch oogpunt naar landbouwgrond kijken.

De interesse in de praktijk valt tot nog toe ook tegen. DLG heeft nog geen grond doorverkocht aan particulieren. De realisatie ligt nog steeds op de 28 ha.

Daar waar het om afrondingsaankopen zou gaan, krijgen de aanwezige terreinbeheerders voorrang boven particulieren. De provincie streeft naar grote gebieden. Dat is het meest efficiënt met betrekking tot peilbeheer, toegangsinfrastructuur en biedt ook de beste kansen voor de natuur.

Betrokken partijen

In het kader van de begrenzing van de EHS en het aanwijzen van gebieden voor particulier natuurbeheer is er contact geweest met de betrokken gemeenten, de omliggende steden, agrarische natuurverenigingen, WLTO, terreinbeherende organisaties en nog een scala aan andere organisaties.

Gemeenten hebben niet veel visie over het platteland. Over het algemeen hebben zij veel waardering voor de agrariërs en staan zij achter hun wensen. De plattelandsgemeenten lopen meer warm voor landbouw dan voor natuur. Particulier natuurbeheer is een 'ver van mijn bed show' voor hen. Grote steden staan positiever tegenover natuurontwikkeling, maar richten zich meer op natuur in en om de stad.

Voor de korte termijn

Provincie is druk bezig met de ILG-afspraken. De beschikbare middelen worden vooral ingezet voor recreatie om de stad en Deltanatuur. Er worden prioriteiten gesteld. Daarbij wordt onder andere gekeken in welke gebieden actieve en passieve besturen zijn en waar ver gevorderde afspraken zijn.

Ten aanzien van Programma Beheer wordt er bekeken welke uitgaven er de komende jaren min of meer vast liggen. Er is onzekerheid hoe er met de budgetten uitgekomen wordt. Er is daarom slechts een beperkt budget voor Programma Beheer opengesteld voor 2007. Daarbinnen is geen deel gereserveerd voor particulier natuurbeheer. Na 2007 zal het wellicht weer opengesteld worden. Krimpenerwaard heeft dan prioriteit omdat daar afspraken liggen.

Er worden geen activiteiten ondernomen om de deelnamebereidheid van particulier natuurbeheer te vergroten. De provincie heeft in eerste instantie haar handen vol aan het Investeringsbudget Landelijk Gebied.

Knelpunten en kansen

- Er zijn niet veel financiële middelen om particulier natuurbeheer te realiseren.
- Door volledige peilgebieden is de doelgroep kleiner geworden. Doordat er op die manier grotere gebieden ontstaan, liggen er mogelijkheden voor gemeenschappelijk weiden. Een gezamenlijke exploitatie onder één terreinbeheerder, kan schaalvoordelen opleveren.
- Particulier natuurbeheer is door de concentratie van verdiepte en zakkende gebieden moeilijk realiseerbaar in Zuid-Holland.
- Particulier natuurbeheer zou voor sommige stedelingen die buiten willen wonen aantrekkelijk kunnen zijn. Deze groep is echter moeilijk bereikbaar.

Telefonisch interview gehouden met H. Clement, provincie Noord-Brabant, 13 december 2006

De context van dit onderzoek

De opdrachtgever, het Milieu- en Natuurplanbureau, heeft het LEI gevraagd om in het kader van een onderzoek naar de deelnamebereidheid (en de knelpunten die daarmee samenhangen) aan de regeling functieverandering binnen Programma Beheer een geselecteerd aantal provincies te benaderen over de omslag. De centrale vragen in dit onderzoek betreffen:

- Wat zijn de effecten van de omslag in het natuurbeleid op de deelnamebereidheid aan de SN-functieverandering?
- Welke opties heeft het natuurbeleid om de deelnamebereidheid te vergroten?

Dit project draagt informatie aan voor de evaluatie van de omslag door het Ministerie van LNV, gepland in 2007.

In 2005 is het beleidskader omslag uitgekomen. Dit geeft richting aan particulier natuurbeheer waaronder de verdeling van de te realiseren extra hectares particulier natuurbeheer over provincies. De provincies is gevraagd voor 1 januari 2006 aan te geven in welke gebieden een actieve beheerstrategie en in welke gebieden een actieve verwervingsstrategie gaat gelden.

Provincies speelden al een belangrijke rol; het *beleidskader voor de omslag* vermeldt de afspraken tussen rijk en provincies om de omslag te realiseren en nu is deze rol dus ook voor de provincies duidelijk zo is de veronderstelling.

Uitwerking van de vragen

Algemeen

1. *Functie ambtenaar en rol bij totstandkoming van provinciaal beleid ten aanzien van ruimtelijke ordening /natuur*

Dhr. Clement is werkzaam bij de provincie Noord-Brabant en verantwoordelijk voor de wijzigingprocedures met betrekking tot particulier natuurbeheer in de verschillende natuurgebiedplannen binnen de provincie.

2. *Wie is verder nog op dit terrein bezig, binnen welke taken en functies?*

Naast het werk van dhr. Clement vindt op dit moment een onderzoek plaats naar de vertaling van de omslag naar particulier natuurbeheer binnen de provincie. De collega's, dhr. M Louwers en dhr. Buys, zijn hier mede verantwoordelijk voor.

Implementatie van de omslag

3. *Hoe ziet de realisatiestrategie voor de nieuwe natuur (en de robuuste verbindingen) er nu uit?*

De strategie voor nieuwe natuur wordt geschat op 40% beheer en 60% verwerving, maar aanvullend onderzoek hiervoor wordt nog uitgevoerd. De uitvoering voor particulier natuurbeheer is op dit moment nog willekeurig, wanneer grond wordt aangeboden dan wordt dit door de provincie aangenomen.

4.a *Is de realisatiestrategie voor de nieuwe natuur aangepast n.a.v. de omslag in het natuurbeleid? Wat is veranderd?*

Op dit moment wordt binnen de provincie met name nagedacht over de omslag en wordt een analyse uitgevoerd. Er is nog geen actieve uitwerking van particulier natuurbeheer.

4.b *Is de realisatiestrategie veranderd n.a.v. het beleidskader omslag? Wat is veranderd (doorvragen over aankoop en functiewijziging)*

Pm.

5. *Hoe is deze strategie tot stand gekomen (bijvoorbeeld via overleg met betrokkenen)?*

In 2002 zijn gebiedsplannen herzien en onderzocht welke natuurdoeltypen gerealiseerd moeten worden. Op dit moment wordt onderzocht in welke natuurdoeltypen particulier natuurbeheer kan plaatsvinden. De achterliggende gedachte is dat in gebieden waar teveel versnippering van gronden en eigenaren zal plaatsvinden niet ingezet wordt op particulier beheer. Dit onderzoek wordt in samenwerking met Brabants Landschap, ZLTO en particulier grondbezit Noord Brabant uitgevoerd. Daarnaast kunnen niet alle natuurdoeltypen, zoals Dotterbloem hooilanden, door particulieren gerealiseerd worden omdat deze bijvoorbeeld te veel specialistische kennis in inrichting en beheer vergen.

6. *Hoe vindt de selectie van particulier natuurbeheergebieden plaats?*

Zie ook vraag 5. Bij selectie van potentiële gebieden zijn op dit moment nog geen criteria opgesteld, anders dan deze benoemt voor natuurdoeltypen en mate van versnippering.

7. *Sluiten de aangegeven particulier natuurbeheergebieden aan bij het potentiële aanbod van de particulieren?*

Sinds 2005-2006 komen binnen de provincie enkele verzoeken tot functiewijziging binnen. Hierbij constateert de provincie dat veel aanvragen van particuliere gronden buiten de EHS liggen. De provincie heeft tot op heden de verzoeken tot functiewijziging ingewilligd wat tot gevolg had tot op heden ca 250 ha natuur is toegevoegd aan de bestaande EHS. Deze 250 ha is niet volledig door particulier natuurbeheer veroorzaakt, binnen de 250 ha is dit ongeveer 100-150 ha. Door het steeds verder uitbreiden van EHS kan particulier natuurbeheer in de toekomst tot problemen leiden, waarbij gevraagd wordt of het economisch gewin (aanbod en inkomsten particulier natuurbeheer) wel opwegen tegen de ecologische kwaliteiten van gebieden die buiten de EHS liggen. In de toekomst mag het economisch gewin niet leiden tot een verdere uitbreiding van de EHS. De provincie heeft tot doel gesteld om in 2011 de netto EHS volledig gerealiseerd te hebben waarbij uitbreiding op plaatsen (door particulier aanbod) zal leiden tot inkrimping elders.

8. *Zijn er afspraken over tijd en ha?*

Nee, er zijn geen afspraken gemaakt over de hoeveelheden en de tijd waarin particulier beheer moet plaatsvinden. Dit moet uit de nu uit te voeren analyse naar voren komen.

9. *Hoe werkt de nieuwe strategie uit? Resultaten? Voorbeelden?*

Er zijn nog geen resultaten anders dan in vraag 8 verwoord.

10. *Is deze nieuwe strategie ook vastgelegd (bijvoorbeeld in gebiedsplannen?) Zo ja hoe en per wanneer ingegaan?*

Gebiedsplannen worden op dit moment uitgewerkt en er wordt aangegeven aan de hand van de te realiseren natuurdoeltypen waar particulier natuurbeheer mogelijk kan zijn.

11. *Welke knelpunten/problemen doen of deden zich voor bij de implementatie van de omslag? Welke oplossingen zijn gevonden?*

- De implementatie heeft nog niet plaatsgevonden en er is nog geen beeld over mogelijke problemen anders dan die genoemd in vraag 8.

Relatie met gemeenten

12. *Is er over deze omslag ook met gemeenten overleg geweest? Waarom wel/niet? Zijn gemeenten op de hoogte? Werken ze mee of juist tegen?*

Er is nog geen overleg geweest met betrokken gemeenten maar dit zal nog wel plaats gaan vinden. Tot nu toe hebben alleen particuliere grondeigenaren behoefte aan informatie. Er kan ook nog niets gezegd worden of gemeenten mee dan wel tegen werken.

Overige activiteiten die de deelname kunnen beïnvloeden?

13. *Onderneemt de provincie andere activiteiten die de deelname aan Particulier Natuurbeheer met functiewijziging beïnvloeden? Faciliteren, voorlichten, subsidieregeling? Is het actief ingezet in andere beleidsterreinen (Reconstructie)?*

Nee, niet als provincie. Er zijn sessies en workshops georganiseerd op initiatief van het ministerie van LNV. De provincie neemt hieraan deel. DLG etc. geeft informatiebulletins uit, hierin participeert de provincie, maar de provincie onderneemt hierin nog geen activiteiten.

Relatie met beleidsprestatie tot nu toe

14. *Hoe kijkt u aan tegen de realisatie tot nu toe? Waar gaat het goed en waar zitten nog problemen? Oplossingen?*

Het beleid wordt op dit moment uitgewerkt en er vindt nog een analyse plaats. Er zijn geen voorbeelden te geven waar er problemen en oplossingen aandienen.

NB Signalen over andere aspecten (financiën, fiscaal, onbekendheid, functioneren LASER/DR en DLG, etc) oppikken.

15. *Welke knelpunten zijn aanwezig?*

Deze zijn nog niet te overzien.

Telefonisch interview gehouden met D. Diepenhorst, provincie Utrecht, 29 november 2006

De context van dit onderzoek

De opdrachtgever, het Milieu- en Natuurplanbureau, heeft het LEI gevraagd om in het kader van een onderzoek naar de deelnamebereidheid (en de knelpunten die daarmee samenhangen) aan de regeling functieverandering binnen Programma Beheer een geselecteerd aantal provincies te benaderen over de omslag. De centrale vragen in dit onderzoek betreffen:

- Wat zijn de effecten van de omslag in het natuurbeleid op de deelnamebereidheid aan de SN-functieverandering?
- Welke opties heeft het natuurbeleid om de deelnamebereidheid te vergroten?

Dit project draagt informatie aan voor de evaluatie van de omslag door het Ministerie van LNV, gepland in 2007.

In 2005 is het beleidskader omslag uitgekomen. Dit geeft richting aan particulier natuurbeheer waaronder de verdeling van de te realiseren extra hectares particulier natuurbeheer over provincies. De provincies is gevraagd voor 1 januari 2006 aan te geven in welke gebieden een actieve beheerstrategie en in welke gebieden een actieve verwervingsstrategie gaat gelden.

Provincies speelden al een belangrijke rol; het *beleidskader voor de omslag* vermeldt de afspraken tussen rijk en provincies om de omslag te realiseren en nu is deze rol dus ook voor de provincies duidelijk zo is de veronderstelling.

Uitwerking van de vragen

Algemeen

1. *Functie ambtenaar en rol bij totstandkoming van provinciaal beleid ten aanzien van ruimtelijke ordening /natuur*

Dhr. Diepenhorst verzorgt de beleidsmatige uitwerking van de omslag en de verdere implementatie daarvan bij de realisering van de EHS.; hij is werkzaam bij de Sector Landelijk Gebied en Ontwikkeling.

2. *Wie is verder nog op dit terrein bezig, binnen welke taken en functies?*

De provincie Utrecht beschikt daarnaast over een aanspreekpunt (dhr. A. Geerdes) voor particulieren met betrekking tot concrete vragen, mogelijkheden ed. op gebied van particulier natuurbeheer. Ook zijn er een aantal collega's actief met de realisering van de evz's die ook onderdeel uitmaken van de EHS.

Implementatie van de omslag

3. *Hoe ziet de realisatiestrategie voor de nieuwe natuur (en de robuuste verbindingen) er nu uit?*

De provincie heeft met de notitie omslag naar meer particulier natuurbeheer twee strategieën waarmee gewerkt wordt. Een strategie verwerving (60%) en strategie beheer (40%) Kort geformuleerd kan gezegd worden dat in Oost-Utrecht de nadruk komt te liggen

op particulier natuurbeheer en in het natte Veenweide gebied in West-Utrecht op verwerving

4.a *Is de realisatiestrategie voor de nieuwe natuur aangepast n.a.v. de omslag in het natuurbeleid? Wat is veranderd?*

Met de omslagnotitie is uitgewerkt welke benadering in welke gebieden we kiezen. Via het natuurgebiedplan is reeds eerder uitgewerkt waar welke natuur gaat komen. De natuurgebiedplannen maakt particulier natuurbeheer door de hele provincie mogelijk. Dit veranderd met deze notitie niet. Net zoals de koopplicht door de gehele provincie van toepassing blijft. Verwerving van (nieuwe) natuur vindt vooral plaats op die plaatsen waar de inrichting complex is. Met name voor de natte doelen zijn vaak aanvullende maatregelen noodzakelijk die niet door particulieren kunnen worden opgelost. De strategie verwerving vindt daarom plaats waar natte natuurdoelen gerealiseerd moeten worden, dit zijn onder andere de veenweide gebieden in west Utrecht.

Particulier natuurbeheer vindt voornamelijk plaats op die plaatsen waar droge natuurdoelen gerealiseerd moeten worden. Deze zijn voor particulieren relatief eenvoudig uit te voeren. Particulier natuurbeheer vindt daarom met name plaats in de Langbroekerwetering, Utrechtse Heuvelrug en oost Utrecht.

4.b *Is de realisatiestrategie veranderd n.a.v. het beleidskader omslag? Wat is veranderd (doorvragen over aankoop en functiewijziging)*

Binnen de gebieden met strategie particulier natuurbeheer wordt het mogelijk om gronden door te leveren aan particulieren die vervolgens gebruik maken van de functieverandering vanuit de SN. Binnen de strategie beheer wordt nog meer ingezet op het stimuleren en betrekken van particulieren bij de uitvoering en de realisering van de EHS. Er wordt minder EHS gerealiseerd door verwerving (nu 60%) en er wordt nu 40% door particulier natuurbeheer gerealiseerd.

5. *Hoe is deze strategie tot stand gekomen (bijvoorbeeld via overleg met betrokkenen)?*

De strategiekaart en notitie zijn tot stand gekomen na overleg zowel binnen de provincie (bij hoe ga je om met lopende landinrichtingsprojecten) als met externe partijen zoals de natuurbeherende organisaties, de agrarische natuurverenigingen en het Utrechts particulier Grondbezit.

6. *Hoe vindt de selectie van particulier natuurbeheergebieden plaats?*

Zie ook vraag 4a

Hier is, naast een aantal eerdere uitgangspunten, pragmatisch mee omgegaan. In onderling overleg met de terreinbeherende organisaties, particulieren, UPG en agrarische natuurverenigingen

Op kaart bij de omslagnotitie is de indeling gemaakt van gebieden met strategie verwerving en met strategie particulier beheer. Als provincie willen en zullen we hier ook op inzetten. Wel zien we dit als streefbeeld en niet als een formele taakstelling. Er zijn te veel externe factoren aanwezig die de realisatiestrategieën beïnvloeden

7. *Sluiten de aangegeven particulier natuurbeheergebieden aan bij het potentiële aanbod van de particulieren?*

Ja, als je vergelijkt waar tot dusver door particulieren met natuurbeheer aan de slag zijn gegaan komt dit voor een zeer groot gedeelte overeen met waar we als provincie de strategie particulier beheer hebben gekozen. In de afgelopen jaren is inmiddels over de 400 ha via particulier natuurbeheer gerealiseerd

8. *Zijn er afspraken over tijd en ha?*

Nee, er zijn geen afspraken gemaakt over de hoeveelheden en de tijd waarin particulier beheer moet plaatsvinden omdat particulier beheer op vrijwillige basis plaats vindt. Bij doorleveren van terreinen aan particulieren worden afspraken gemaakt met de toekomstige eigenaar over de te realiseren doelen. Hierover vinden gesprekken plaats tussen de eigenaar, DLG en een medewerker van de provincie.

9. *Hoe werkt de nieuwe strategie uit? Resultaten? Voorbeelden?*

In het afgelopen jaar is rond de 100 ha particulier natuurbeheer gerealiseerd in oost Utrecht. De provincie is trots op dit resultaat. De provincie heeft daarnaast in 2006 een pilot uitgevoerd rond de doorlevering van gronden aan particulieren. Aan de hand hiervan is een definitieve procedure opgesteld die als standaard werkwijze wordt gehanteerd door de aankopers van DLG bij de verwerving van percelen binnen de strategie beheer.

10. *Is deze nieuwe strategie ook vastgelegd (bijvoorbeeld in gebiedsplannen?) Zo ja hoe en per wanneer ingegaan?*

De provincie heeft de eerder genoemde notitie mei 2005 laten vaststellen door Gedeputeerde Staten.

11. *Welke knelpunten/problemen doen of deden zich voor bij de implementatie van de omslag? Welke oplossingen zijn gevonden?*

- . • De lange procedure waaraan we gebonden zijn tussen beginpunt, het aanbieden van de grond en het eindpunt, het feitelijk doorleveren van de grond aan de desgewenste particulier. Hier staat in dit voorstel nu 24 maand voor. Dit is naar ons idee veel te lang. Uit de pilot kwam naar voren dat hier echter weinig aan te doen is.
- Een aantal financiële knelpunten die optreden:
  - Notariskosten,
  - werkzaamheden DLG
  - Overdrachtsbelasting
  - Verschil tussen historische kostprijs van de grond en de prijs van de grond op het moment dat de grond aan het eind van traject wordt overgedragen.

Relatie met gemeenten

12. *Is er over deze omslag ook met gemeenten overleg geweest? Waarom wel/niet? Zijn gemeenten op de hoogte? Werken ze mee of juist tegen?*

Er is geen overleg geweest met betrokken gemeenten bij de omslag naar natuurbeheer omdat deze omslag en de uitvoering daarvan voornamelijk bij de provincie ligt. Gemeenten dienen echter wel bij de daadwerkelijke omvorming van een perceel naar natuur binnen het betreffende bestemmingsplan de bestemming van perceel wijzigen. De betrokken gemeenten zijn niet geïnformeerd, maar zijn wel op de hoogte van de gebiedsplannen. De provincie kan geen voorbeelden aangeven waar gemeenten mee of tegen werken.

Overige activiteiten die de deelname kunnen beïnvloeden?

13. *Onderneemt de provincie andere activiteiten die de deelname aan Particulier Natuurbeheer met functiewijziging beïnvloeden? Faciliteren, voorlichten, subsidieregeling? Is het actief ingezet in andere beleidsterreinen (Reconstructie)?*

De provincie heeft een speciale ambtenaar aangesteld die als loket functioneert voor aanvragen voor particulier natuurbeheer. Particulieren kunnen bij deze ambtenaar terecht voor concrete vragen over een mogelijke functiewijziging en particulieren worden geholpen bij de procedures. Daarnaast geeft de provincie een nieuwsbrief uit ten behoeve van particulier natuurbeheer. Via SBNL loopt een landelijk communicatietraject rond particulier natuurbeheer dat gekoppeld is aan de omslag zoals die door LNV in gang is gezet.

Verder is de provincie zelf ook nog aan het onderzoeken op welke wijze hier verder op ingestoken kan worden.

Relatie met beleidsprestatie tot nu toe

14. *Hoe kijkt u aan tegen de realisatie tot nu toe? Waar gaat het goed en waar zitten nog problemen? Oplossingen?*

Het beleid is inmiddels uitgezet, waarbij door de provincie Utrecht is aangegeven dat particulier natuurbeheer een belangrijk onderwerp is en blijft bij de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur.

Een probleem uit de praktijk dat we veel horen is de lange afhandelperiode van ingediende aanvragen.

Ook wordt geconstateerd dat er verschillen aanwezig zijn bij de taxatie als die wordt uitgevoerd voor de SN en de taxatie om indicatie te krijgen vooraf.

NB Signalen over andere aspecten (financiën, fiscaal, onbekendheid, functioneren LASER/DR en DLG, etc) oppikken.

15. *Welke knelpunten zijn aanwezig?*

De knelpunten zoals hier boven zijn aangegeven.

Nagekomen commentaar van de heer Diepenhorst:

In de mail zag ik dat het rapport ook gebruikt zal worden voor de evaluatie van de omslag naar particulier natuur beheer. Hierbij zou ik nog wel willen opmerken dat een evaluatie over het succes van de omslag op dit moment nog niet echt in beeld kan brengen, we zijn pas recent echt gestart met de doorvoering van deze werkwijze. Waar je op dit wel naar kan kijken is veel meer naar de problemen en knelpunten waar je tegen aanloopt op het moment dat een particulier aan natuurontwikkeling wil gaan doen of indien hij geïnteresseerd is om grond aan te kopen van DLG\BBL

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Rapporten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wot-rapporten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu te Wageningen. T 0317 – 47 78 44; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

Wot-rapporten zijn ook te downloaden via de Wot-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

- 1 *Wamelink, G.W.W., J.G.M. van der Gref-van Rossum & R. Jochem (2005).* Gevoeligheid van LARCH op vegetatieverandering gesimuleerd door SUMO
- 2 *Broek, J.A. van den (2005).* Sturing van stikstof- en fosforverliezen in de Nederlandse landbouw: een nieuw mestbeleid voor 2030
- 3 *Schrijver, R.A.M., R.A. Groeneveld, T.J. de Koeijer & P.B.M. Berentsen (2005).* Potenties bij melkveebedrijven voor deelname aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 4 *Henkens, R.J.H.G., S. de Vries, R. Jochem, R. Pouwels & M.J.S.M. Reijnen, (2005).* Effect van recreatie op broedvogels op landelijk niveau; Ontwikkeling van het recreatiemodel FORVISITS 2.0 en koppeling met LARCH 4.1
- 5 *Ehlert, P.A.I. (2005).* Toepassing van de basisvrachtbenadering op fosfaat van compost; Advies
- 6 *Veeneklaas, F.R., J.L.M. Donders & I.E. Salverda (2006).* Verrommeling in Nederland
- 7 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma (2005).* Soorten en gebieden; Het groene milieurecht in 2005
- 8 *Wamelink, G.W.W. & J.J. de Jong (2005).* Kansen voor natuur in het veenweidegebied; Een modeltoepassing van SMART2-SUMO2, MOVE3 en BIODIV
- 9 *Runhaar, J., J. Clement, P.C. Jansen, S.M. Hennekens, E.J. Weeda, W. Wamelink, E.P.A.G. Schouwenberg (2005).* Hotspots floristische biodiversiteit
- 10 *Cate, B. ten, H. Houweling, J. Tersteeg & I. Verstegen (Samenstelling) (2005).* Krijgt het landschap de ruimte? – Over ontwikkelen en identiteit
- 11 *Selnes, T.A., F.G. Boonstra & M.J. Bogaardt (2005).* Congruentie van natuurbeleid tussen bestuurslagen
- 12 *Leneman, H., J. Vader, E. J. Bos en M.A.H.J. van Bavel (2006).* Groene initiatieven in de aanbidding. Kansen en knelpunten van publieke en private financiering
- 13 *Kros, J. P. Groenendijk, J.P. Mol-Dijkstra, H.P. Oosterom, G.W.W. Wamelink (2005).* Vergelijking van SMART2SUMO en STONE in relatie tot de modellering van de effecten van landgebruikverandering op de nutriëntenbeschikbaarheid
- 14 *Brouwer, F.M, H. Leneman & R.G. Groeneveld (2007).* The international policy dimension of sustainability in Dutch agriculture
- 15 *Vreke, J., R.I. van Dam & F.H. Kistenkas (2005).* Provinciaal instrumentarium voor groenrealisatie
- 16 *Dobben, H.F. van, G.W.W. Wamelink & R.M.A. Wegman (2005).* Schatting van de beschikbaarheid van nutriënten uit de productie en soortensamenstelling van de vegetatie. Een verkennende studie
- 17 *Groeneveld, R.A. & D.A.E. Dirks (2006).* Bedrijfseconomische effecten van agrarisch natuurbeheer op melkveebedrijven; Perceptie van deelnemers aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer
- 18 *Hubeek, F.B., F.A. Geerling-Eiff, S.M.A. van der Kroon, J. Vader & A.E.J. Wals (2006).* Van adoptie tot duurzame stadswijk; Natuur- en milieueducatie in de praktijk
- 19 *Kuindersma, W., F.G. Boonstra, S. de Boer, A.L. Gerritsen, M. Pleijte & T.A. Selnes (2006).* Evalueren in interactie. De mogelijkheden van lerende evaluaties voor het Milieu- en Natuurplanbureau
- 20 *Koeijer, T.J. de, K.H.M. van Bommel, M.L.P. van Esbroek, R.A. Groeneveld, A. van Hinsberg, M.J.S.M. Reijnen & M.N. van Wijk (2006).* Methodiekontwikkeling kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. De realisatie van het natuurdoel 'Natte Heide'
- 21 *Bommel, S. van, N.A. Aarts & E. Turnhout (2006).* Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur
- 22 *Vries, S. de & Boer, T.A. de, (2006).* Toegankelijkheid agrarisch gebied voor recreatie: bepaling en belang. Veldinventarisatie en onderzoek onder in- en omwonenden in acht gebieden
- 23 *Pouwels, R., H. Sierdsema & W.K.R.E. van Wingerden (2006).* Aanpassing LARCH; maatwerk in soortmodellen
- 24 *Buijs, A.E., F. Langers & S. de Vries (2006).* Een andere kijk op groen; beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren
- 25 *Neven, M.G.G., E. Turnhout, M.J. Bogaardt, F.H. Kistenkas & M.W. van der Zouwen (2006).* Richtingen voor Richtlijnen; implementatie Europese Milieuriichtlijnen, en interacties tussen Nederland en de Europese Commissie
- 26 *Hoogland, T. & J. Runhaar (2006).* Neerschaling van de freatische grondwaterstand uit modelresultaten en de Gt-kaart
- 27 *Voskuilen, M.J. & T.J. de Koeijer (2006).* Profiel deelnemers agrarisch natuurbeheer
- 28 *Langeveld, J.W.A. & P. Henstra (2006).* Waar een wil is, is een weg; succesvolle initiatieven in de transitie naar duurzame landbouw
- 29 *Kolk, J.W.H. van der, H. Korevaar, W.J.H. Meulenkamp, M. Boekhoff, A.A. van der Maas, R.J.W. Oude Loohuis & P.J. Rijk (2007).* Verkenningen duurzame landbouw. Doorwerking van wereldbeelden in vier Nederlandse regio's

- 30 *Vreke, J., M. Pleijte, R.C. van Apeldoorn, A. Corporaal, R.I. van Dam & M. van Wijk (2006).* Meerwaarde door gebiedsgerichte samenwerking in natuurbeheer?
- 31 *Groeneveld, R.A., R.A.M. Schrijver & D.P. Rudrum (2006).* Natuurbeheer op veebedrijven: uitbreiding van het bedrijfsmodel FIONA voor de Subsidieregeling Natuurbeheer
- 32 *Nieuwenhuizen, W., M. Pleijte, R.P. Kranendonk & W.J. de Regt (2007).* Ruimte voor bouwen in het buitengebied; de uitvoering van de Wet op de Ruimtelijke Ordening in de praktijk
- 33 *Boonstra, F.G., W.W. Buunk & M. Pleijte (2006).* Governance of nature. De invloed van institutionele veranderingen in natuurbeleid op de betekenisverlening aan natuur in het Drents-Friese Wold en de Cotswolds
- 34 *Koomen, A.J.M., G.J. Maas & T.J. Weijtschede (2007).* Veranderingen in lijnvormige cultuurhistorische landschapselementen; Resultaten van een steekproef over de periode 1900-2003
- 35 *Vader, J. & H. Leneman (redactie) (2006).* Draggers landelijk gebied; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 36 *Bont, C.J.A.M. de, C. van Bruchem, J.F.M. Helming, H. Leneman & R.A.M. Schrijver (2007).* Schaalvergroting en verbreding in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap
- 37 *Gerritsen, A.L., A.J.M. Koomen & J. Kruit (2007).* Landschap ontwikkelen met kwaliteit; een methode voor het evalueren van de rijksbijdrage aan een beleidsstrategie
- 38 *Luijt, J. (2007).* Strategisch gedrag grondeigenaren; Van belang voor de realisatie van natuurdoelen.
- 39 *Smits, M.J.W. & F.A.N. van Alebeek, (2007).* Biodiversiteit en kleine landschapselementen in de biologische landbouw; Een literatuurstudie.
- 40 *Goossen, C.M. & J. Vreke. (2007).* De recreatieve en economische betekenis van het Zuiderpark in Den Haag en het Nationaal Park De Hoge Veluwe
- 41 *Cotteleer, G., Luijt, J., Kuhlman, J.W. & C. Gardebroek, (2007).* Oorzaken van verschillen in grondprijzen. Een hedonische prijsanalyse van de agrarische grondmarkt
- 42 *Ens B.J., N.M.J.A. Dankers, M.F. Leopold, H.J. Lindeboom, C.J. Smit, S. van Breukelen & J.W. van der Schans (2007).* International comparison of fisheries management with respect to nature conservation
- 43 *Janssen, J.A.M. & A.H.P. Stumpel (red.) (2007).* Internationaal belang van de nationale natuur; Ecosystemen, Vaatplanten, Mossen, Zoogdieren, Reptielen, Amfibieën en Vissen
- 44 *Borgstein, M.H., H. Leneman, L. Bos-Gorter, E.A. Brasser, A.M.E. Groot & M.F. van de Kerkhof (2007).* Dialogen over verduurzaming van de Nederlandse landbouw. Ambities en aanbevelingen vanuit de sector
- 45 *Groot, A.M.E., M.H. Borgstein, H. Leneman, M.F. van de Kerkhof, L. Bos-Gorter & E.A. Brasser (2007).* Dialogen over verduurzaming van de Nederlandse landbouw. Gestructureerde sectordialogen als onderdeel van een
- monitoringsmethodiek
- 46 *Rijn, J.F.A.T. van & W.A. Rienks (2007).* Blijven boeren in de achtertuin van de stedeling; Essays over de duurzaamheid van het platteland onder stedelijke druk: Zuidoost-Engeland versus de provincie Parma
- 47 *Bakker, H.C.M. de, C.S.A. van Koppen & J. Vader (2007).* Het groene hart van burgers; Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid
- 48 *Reinhard, A.J., N.B.P. Polman, R. Michels & H. Smit (2007).* Baten van de Kaderrichtlijn Water in het Friese Merengebied; Een interactieve MKBA vingeroefening
- 49 *Ozinga, W.A., M. Bakkenes & J.H.J. Schaminée (2007).* Sensitivity of Dutch vascular plants to climate change and habitat fragmentation; A preliminary assessment based on plant traits in relation to past trends and future projections
- 50 *Woltjer, G.B. (met bijdragen van R.A. Jongeneel & H.L.F. de Groot) (2007).* Betekenis van macro-economische ontwikkelingen voor natuur en landschap. Een eerste oriëntatie van het veld
- 51 *Corporaal, A., A.H.F. Stortelder, J.H.J. Schaminée en H.P.J. Huiskes (2007).* Klimaatverandering, een nieuwe crisis voor onze landschappen ?
- 52 *Oerlemans, N., J.A. Guldemond & A. Visser (2007).* Meerwaarde agrarische natuurverenigingen voor de ecologische effectiviteit van Programma Beheer; Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 3
- 53 *Leneman, H., J.J. van Dijk, W.P. Daamen & J. Geelen (2007).* Marktonderzoek onder grondeigenaren over natuuraanleg; methoden, resultaten en implicaties voor beleid. Achtergronddocument bij 'Evaluatie omslag natuurbeleid'
- 54 *Velthof, G.L. & B. Fraters (2007).* Nitraatuitspoeling in duinzand en lössgronden.
- 55 *Broek, J.A. van den, G. van Hofwegen, W. Beekman & M. Woittiez (2007).* Options for increasing nutrient use efficiency in Dutch dairy and arable farming towards 2030; an exploration of cost-effective measures at farm and regional levels
- 56 *Melman, Th.C.P., C. Grashof-Bokdam, H.P.J. Huiskes, W. Bijkerk, J.E. Plantinga, Th. Jager, R. Haveman & A. Corporaal (2007).* Veldonderzoek effectiviteit natuurgericht beheer van graslanden. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 2
- 57 *Massop, H.Th.L., J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, T. Kroon & P.J.T. van Bakel (2007).* Actualisatie Hydrologie voor STONE 2.3. Aanpassing randvoorwaarden en parameters, koppeling tussen NAGROM en SWAP, en plausibiliteitstoets
- 58 *Brus, D.J. & G.B.M. Heuvelink (2007).* Towards a Soil Information System with quantified accuracy. Three approaches for stochastic simulation of soil maps
- 59 *Verburg, R.W. H. Leneman, B. de Knegt & J. Vader (2007).* Beleid voor particulier natuurbeheer bij provincies. Achtergronddocument bij 'Evaluatie omslag natuurbeleid'.

W O t

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

